

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФАКУЛТЕТ ПО НАУКИ ЗА
ОБРАЗОВАНИЕТО И ИЗКУСТВАТА

SOFIA UNIVERSITY
ST. KLIMENT OHRIDSKI

FACULTY OF
EDUCATIONAL STUDIES AND THE ARTS

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО НАУКИ ЗА ОБРАЗОВАНИЕТО И ИЗКУСТВАТА
КАТЕДРА „ПРЕДУЧИЛИЩНА И МЕДИЙНА ПЕДАГОГИКА“**

АВТОРЕФЕРАТ

НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД НА ТЕМА:

***ПРИБИЩАВАНЕ НА ДЕЦА С МИГРАНТСКИ ПРОИЗХОД
В ГРЪЦКИТЕ ДЕТСКИ ГРАДИНИ
ЧРЕЗ ФИЗИЧЕСКО ВЪЗПИТАНИЕ
И ДЕЙНОСТИ НА ОТКРИТО***

за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“ в
професионално направление 1.2. Педагогика, докторска програма
„Предучилищна педагогика – Интеркултурно образование“

Докторант:

Ваиа Димитриос Дуска

Научен ръководител:

проф. дн Розалина Енгелс - Критидис

София, 2024

Дисертационният труд е обсъден и допуснат до защита от катедра „Предучилищна и медийна педагогика” на Факултета по „Науки за образованието и изкуствата“ към Софийски университет „Св. Климент Охридски”. Съдържанието на дисертационния труд включва въведение; първа глава относно приобщаващото образование и децата с мигрантски произход; втора глава, касаеща физическото възпитание и дейностите на открито в детската градина; трета глава, която включва изследването на децата в гръцките детски градини; четвърта глава относно приложената образователна програма; пета глава с резултати; заключение, изводи, препоръки, библиография, приложения, авторски приноси и публикации на докторанта. Дисертационният труд е с общ обем от 235 страници, от които 39 страници са библиография и 10 страници за приложения. Текстът включва 91 таблици и 11 фигури. Библиографията включва 461 заглавия на английски език. Авторефератът следва структурата на дисертационния труд и запазва оригиналната номерация на включените в него таблици и диаграми.

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение..... **Error! Bookmark not defined.**

ПЪРВА ГЛАВА:

ПРИБОЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ И ДЕЦА С МИГРАНТСКИ ПРОИЗХОД 8

1.1 Исторически и теоретичен преглед на приобщаването.....8

1.2 Включване и ученици с имиграционен статут..... 8

1.3 Основни концепции за приобщаване на деца с мигрантски произход 9

1.3.1 Асимилация..... 9

1.3.2 Интеграция..... 9

1.3.3 Интеркултурно образование 10

1.3.4 Свързване на приобщаващото образование с приобщаващото интеркултурно образование 10

1.4 Практическо приложение на включването 11

1.4.1 Педагогически подходи и методи 12

1.4.2 Ролята на учителите в приобщаващото и интеркултурно образование..... 13

1.4.3 Приобщаващи училища и детски градини..... 14

1.5 Предимства на включването по отношение на ученици с мигрантски произход..... 14

1.5.1 Предимства по отношение на ученето и представянето в училище 14

1.5.2 Предимства по отношение на психосоциалното развитие 15

1.6 Профил на децата имигранти в Гърция..... 15

1.7 Законодателна рамка за приобщаващо и интеркултурно образование в Гърция..... 15

1.7.1 Законодателна рамка за приобщаващо образование 15

1.7.2 Правни разпоредби за интеркултурно образование 16

1.7.3 Законови разпоредби за училищата и детските градини 16

1.8 Проблеми и трудности, пред които са изправени децата с мигрантски произход .. 166

1.8.1 Деца с мигрантски произход и успех в училище..... 166

1.8.2 Деца с мигрантски произход и благополучие 16

1.8.3 Проблеми и трудности, пред които са изправени децата с мигрантски произход в Гърция 17

1.9 Нагласи и възприятия на учителите и местните деца по отношение на децата с мигрантски произход..... 17

1.10 Участие на родителите на имигранти в училище: възприятия и опасения за образованието на децата 17

ВТОРА ГЛАВА

ФИЗИЧЕСКО ВЪЗПИТАНИЕ И ЗАНИМАНИЯ НА ОТКРИТО НА ДЕЦА С МИГРАНТСКИ ПРОИЗХОД В ДЕТСКАТА ГРАДИНА.....18

2.1 Значението на физическото възпитание при децата в предучилищна възраст 18

2.1.1 Физическо възпитание: Цели 18

2.1.2 Практически приложения 18

2.1.3. Физическото възпитание като част от учебната програма на гръцкото предучилищно образование.....	18
2.2 Занимания на открито при деца в предучилищна възраст.....	19
2.3 Физическо възпитание и приобщаване.....	19
2.4 Ролята на учителите по физическо възпитание в приобщаването.....	19
2.5 Ролята на родителите в приобщаването.....	20
2.6 Ползите от физическото възпитание за приобщаване и психосоциалното развитие на ученици с мигрантски произход.....	20

ТРЕТА ГЛАВА

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКО ИЗСЛЕДВАНЕ НА ЕФЕКТА НА ФИЗИЧЕСКОТО ВЪЗПИТАНИЕ И ЗАНИМАНИЯТА НА ОТКРИТО ВЪРХУ ПРИОБЩАВАНЕТО НА ДЕЦА С МИГРАНТСКИ ПРОИЗХОД В ГРЪЦКИТЕ ДЕТСКИ ГРАДИНИ.....

3.1 Теоретична база данни и пропуски в изследванията.....	21
3.2 Цел, задачи и хипотези на изследването.....	21
3.3 Планиране на изследването, рандомизиране и експериментален протокол.....	23
3.4 Инструмент за изследване.....	24
3.4.1 Въпросник за приобщаване: общо описание.....	24
3.4.2 Въпросник за учители относно приобщаването.....	24
3.4.3 Въпросник за родители относно приобщаването.....	255
3.4.4 Визуализирани въпроси за приобщаване за деца.....	25
3.4.5 Въпросник с учители относно благополучието и ангажираността на децата.....	25
3.4.6 Въпросник за родители относно социално-емоционалното състояние на децата..	26
3.4.7 Въпросник с родители относно социалните умения на децата.....	277
3.5 Събиране на данни и етични съображения.....	288
3.5.1 Осигуряване на анонимност на участниците.....	28
3.5.2 Предоставяне на информация.....	29
3.5.3 Ограничения.....	29
3.5.4 Методи за статистически анализ.....	299
3.5.5 Ограничения на изследването и предложения за бъдещи проучвания.....	299

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА:

ОБРАЗОВАТЕЛНА ПРОГРАМА ЗА ПРИОБЩАВАНЕ НА ДЕЦА С МИГРАНТСКИ ПРОИЗХОД НА БАЗА НА ФИЗИЧЕСКО ВЪЗПИТАНИЕ И ДЕЙНОСТИ НА ОТКРИТО.....

4.1 Участие.....	30
4.2 Планиране.....	30
4.3 Цел на образователната програма.....	31
4.4 Методи, стратегии и инструменти на преподаване.....	31
4.5 Прилагане.....	31

4.6 Теми на програмата	333
4.7 Връзка на съдържанието на програмата с други предмети.	333
4.8 Части на програмата.....	333
4.9 Планиране на педагогическата ситуация	355
4.9.2 Пътешествието на лястовичката	355
ПЕТА ГЛАВА:	
РЕЗУЛТАТИ	
5.1 Мнения на родителите относно приобщаването	388
5.2 Скала за самосъзнание и регулиране, социални взаимоотношения, емпатия и умения за справяне	399
5.3 Въпросник за системата за подобряване на социалните умения	40
5.4. Ефекти от последователността на измерване.....	43
5.6 Ефекти от имиграционния произход	444
5.7 Едновременни ефекти върху включването.....	444
5.8 Връзка между включване и други променливи	455
5.9 Визуализирани мнения на деца относно приобщаването.....	466
5.10 Резултати от качествените данни	477
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	
Оценяване на програмата.....	Error! Bookmark not defined. 9
Потвърждение на хипотезите	Error! Bookmark not defined. 9
Ограничения и бъдещи изследвания	50
Финални заключения	51
ПРИНОСИ НА АВТОРА В ОБЛАСТТА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО	52
АВТОРСКИ ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА.....	53

Въведение

През последните тридесет години станахме свидетели на непрекъснато нарастващ поток от имигранти към европейските страни, включително Гърция (Mattheoudakis et al, 2020). Миграционните потоци идват от Балканите, държавите от бившия Съветски съюз, но също и от Африка, Близкия изток и Азия. Сред тях са включени значителен брой деца. Според Papandreou et al. (2022) децата на имигрантите посещават гръцки училища, които са училища са призвани да управляват ефективно това културно разнообразие.

Приобщаването на деца с имигрантски произход в гръцката образователна система започва още в детската градина. Децата на имигрантите изпитват различни трудности в образователното представяне, а също и в поведението и психосоциалното развитие, което води до отпадане от училище поради липса на практики за включване и подходяща учебна програма в образователната система за справяне с многообразието (Borch, 2022).

Приобщаването, предложено като отговор на проблема, споменат по-горе, е психо-педагогически подход, чиято цел е да създаде климат на приемане на разнообразието за всички индивиди, за да могат те да се развиват академично, социално и психологически (Fotiadou et al., 2022). През последните години фокусът на приобщаващото образование се измести към всички деца, а особено към тези, които са в уязвимо положение и принадлежат към малцинствата, каквито са децата с мигрантски произход (UNESCO, 2018 г.).

В контекста на дискусиата относно приобщаването на деца с имигрантски произход е концепцията за интеркултурното образование. Интеркултурното образование се фокусира от една страна върху съвместното съществуване на ученици от различен културен произход в един и същ училищен контекст, а от друга страна върху предоставянето на всички деца на равни възможности за образование, независимо от техния произход, социално-икономическа среда, религия и пол и едновременно с това използва разнообразието, за да бъдат насърчавани децата във всички области на развитие (Faas et al., 2014; Artiles, 2020).

Предучилищното образование е първата стъпка в образованието на децата, която засяга тяхното последващо образователно и психосоциално

развитие. Децата в предучилищна възраст трябва да бъдат във висококачествена образователна среда, която им предоставя възможности, от които се нуждаят в развитието си като личности, и също така ще им помогне да се адаптират към по-широкия социален контекст, към който принадлежат чрез положителни взаимодействия (Kyriazopoulou et al., 2022).

Предучилищната учебна програма е запълнена от разнообразни дейности, а физическото възпитание е едно от направленията, застъпени активно в детските градини с цел насърчаване на децата да бъдат физически активни, да играят и да се свържат с телата си (Cosar & Orhan, 2019). Чрез физически игри и спорт децата изразяват себе си, откриват света и учат, придобиват положителен опит, активно участие и се развиват социално и емоционално, използвайки невербални комуникационни стратегии (Trevlas, 2003; Abdullaeva, 2022; Kouli и Papaioannou, 2009).

Целта на това изследване е обосноваването, проектирането и прилагането на образователна програма в областта на физическо възпитание и дейности на открито в детската градина, посещавана от ученици с и без имигрантски произход, насочена към тяхното приобщаване. Дисертационният труд описва целите на програмата по отношение на включване, емоционално и социално развитие, участие и създаване на климат на безопасност и благополучие за децата.

Дисертационният труд се състои от седем глави, в които има теоретичен и изследователски раздел. Първите две глави представят теоретичната част от труда по отношение на приобщаващото и интеркултурното образование, както и връзката между физическото възпитание и включването на деца-мигранти в образованието. Третата глава включва изследователската част. Тази глава е посветена на целта, задачите и хипотезите, на които се основава изследването. Четвъртата глава описва дизайна на образователната програма и дейностите, включени в нея. Петата глава описва инструментите, използвани за събиране на данни по време на експерименталния процес. В шеста глава са представени резултатите от проведеното количествено и качествено изследване. В седма глава се обсъждат резултатите от изследването.

ПЪРВА ГЛАВА

ПРИБОЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ И ДЕЦА С МИГРАНТСКИ ПРОИЗХОД

1.1 Исторически и теоретичен преглед на приобщаването

„Приобщаване“ е термин, който се използва в образованието от няколко десетилетия. Първоначално се използва за обозначаване на деца със специални образователни потребности, които са имали значителни отклонения от основната образователна система, водещи до специално отношение и изключване (Srivastava et al., 2015). 70-те години на миналия век подчертават необходимостта от промяна в училищната среда за специалното образование, в която учат специфичните групи деца (Thomas, 2013). Необходимостта от промяна в подхода на специалното образование довежда до концепцията за „интеграция“, която се отнася до действителното физическо настаняване на тези деца със специални нужди в общообразователните училища, но без никакво планиране, което не довежда до желаните резултати. Проблематичният характер на интеграцията довежда до появата на алтернативен подход, този на включването (Polat, 2011).

Движението за приобщаването в образованието се развива, за да премахне дискриминацията и сегрегацията срещу деца със специални образователни потребности в общото образование и се основава на два основни принципа. Първият принцип се отнася до правото на всички деца на образование, а вторият принцип се отнася до необходимостта училищата да се адаптират към нуждите и способностите на децата, за да ограничат социалната дискриминация (Waitoller & Artiles, 2013; Ainscow, 2005).

1.2 Включване и ученици с имиграционен статут

Приобщаването представлява централен проблем в образователните политики в международен план. В днешно време фокусът на съвременните образователни политики се състои във включването на всички деца в училищната среда, като същевременно се набляга конкретно на онези групи деца, които традиционно са били изключени от възможностите за образование, каквито са и имигрантите (Ainscow & Messiou, 2018).

Според Migliarini и Stinson (2021) приобщаването на ученици от имиграционен произход работи в същата рамка с концепцията за справедливост, тъй като всички деца се разглеждат и подхождат като равни. Основната цел на

приобщаващите училища е да формират положителен социален опит, независимо от националните или расови характеристики на децата, както и националния състав на училището. Положителният социален опит ще ги предпази от дискриминация, жертва или самота.

В интерес на истината, приобщаващите училищни среди насърчават хармоничното съжителство, взаимодействие и развитие на социални умения, като в същото време осигуряват сигурност, чувство за принадлежност, приемане на разнообразието (Nishina et al., 2019; Koutsouris et al., 2019).). Значението на включването на децата имигранти в училищна среда, където те ще учат заедно с местните деца, е дълбоко. Научният интерес нарасна поради непрекъснатото увеличаване на мултикултурното население в училищата (Gropas & Triantafyllidou, 2011).

1.3 Основни концепции за приобщаване на деца с мигрантски произход

Приобщаването на деца с имиграционен произход е в центъра на научните изследвания през последните десетилетия и се е развило в модели, които включват асимилация, интеграция и межкултурно образование (Kaloforidis, 2014).

1.3.1 Асимилация

Асимилацията не подхожда положително към културното многообразие, тъй като упражнява натиск върху лица с имиграционен произход да приемат културните принципи на доминиращата група, докато нуждите на имигрантите се игнорират. Този модел изисква от имигрантите да извършват промени, за да участват активно в обществото. Неизпълнението на тези промени води до тяхната маргинализация (Hajisoteriou & Angelides, 2015).

1.3.2 Интеграция

Моделът на интеграционния подход взема под внимание съществуването на културни различия между индивидите и признава съвместното съществуване на социални групи с очевидни културни и социални различия (Hajisoteriou, 2012). Според този модел децата с имиграционен произход са интегрирани в общообразователното училище заедно с децата от културното мнозинство, но това се отнася повече до тяхното физическо настаняване и по-малко до тяхната културна интеграция. Това се вижда от факта, че значими културни характеристики на децата, като техния роден език, се приемат, доколкото не нарушават баланса на училищната общност (Catarci, 2014).

1.3.3 Интеркултурно образование

Интеркултурното образование признава културния плурализъм и предлага решения за ефективното му прилагане в образователната система. На този етап е необходимо да се направи разграничение между интеркултурно и мултикултурно образование. Мултикултурното образование включва и подкрепя съвместното съществуване на индивиди с различен културен произход в една и съща образователна среда. От друга страна, интеркултурното образование надхвърля простото съвместно съществуване на индивиди с различни културни характеристики и по-скоро се фокусира върху тяхното взаимодействие (Alleman-Ghionda, 2009).

Както съобщава Neuner (2012), контекстът на интеркултурното образование е сложен и труден за дефиниране. Основава се на визията за свят, която насърчава зачитането на човешките права и гарантира демократично участие на всички хора. Използването на термина интеркултурен се отнася до образователния подход, който признава и приема културното многообразие по отношение на уважение. Това означава, че всички деца, независимо от раса/етническа принадлежност/културен произход, се обучават заедно в една и съща среда, без никаква сегрегация (Nikolaou, 2011).

Според Banks и Banks (2004) целта на интеркултурното образование е създаването на равни образователни възможности за децата, принадлежащи към малцинствата, осигурявайки участие в училището и общността. Този подход се фокусира върху установяването и култивирането на чувството за принадлежност във всички деца, което ще им помогне в тяхното психологическо и социално развитие (Nikolaou, 2007).

1.3.4 Свързване на приобщаващото образование с приобщаващото интеркултурно образование.

Интеркултурното образование се счита за оптимален подход за управление на многообразието сред обучаемите. Bunăiașu (2015) подчертава значителната роля, която играе за включването на деца от имиграционен произход в общообразователното училище, тъй като и двете се фокусират върху приемането на многообразието. И в двата случая многообразието и различията между децата се разглеждат с уважение и благодарност, тъй като по-широката гама от различия обогатява живота и човешкия опит. Децата са призовани да се учат от различията си и да разширят образователния си опит. Това обогатяване

допринася за придобиването на знания, умения и нагласи, които спомагат за гладкото функциониране както на училището, така и на общността (Neuner, 2012). Освен това те са насочени към премахване на сегрегациите и работят за развитието на система, която позволява на децата да развиват активни роли в училището и обществото (Mamas, 2014). Освен това се набляга на децата, които се възприемат като различни и могат да бъдат потенциално маргинализирани. Също така и двата образователни модела насърчават създаването на „отворено“ училище, което насърчава сътрудничеството на всички членове на училището и местната общност и води до развитие на уважение към многообразието (Salahshour, 2021). Последната обща характеристика е, че те смятат за голяма важност реформата на образователните политики, така че те да бъдат адаптирани към нуждите на децата (Artiles, 2020). Образователната среда и образователните единици са тези, които трябва да се адаптират към разнообразието, а не обратното (Nikolaou, 2005).

1.4 Практическо приложение на включването

Както се съобщава от Hajisoteriou (2012), посещаването на деца с имиграционен произход в общообразователните училища се прилага, като се използват определени практики, които следват принципите както на приобщаващото, така и на интеркултурното образование. Съвместното обучение на деца с и без имиграционен произход съставлява основния принцип за прилагане на приобщаването. Учебната програма също играе важна роля в практическото приложение на включването. Както се споменава от Turas (2014), преподаването на различни когнитивни предмети включва перспективата на други култури за насърчаване на асимиляцията на малцинствата. В допълнение, учебната програма се разработва, за да включва психосоциални възможности (Fernández-Castillo, 2009).

Друга необходимост, която възниква чрез тази практика, е адаптирането на учебниците към езиковите нужди на всички деца. На практическо ниво се предлага както официалният език, така и родният език на децата да се използват в приобщаващите училища, за да могат всички членове на училището да общуват ефективно (Beasco et al., 2016). Освен това образователният материал се обогатява чрез разширяване и с използването на различни инструменти, като аудиовизуални медии (Hajisoteriou, 2012).

Вниманието трябва да се съсредоточи и върху физическата среда на класните стаи в приобщаващите училища и върху начина, по който са подредени пространството и материалите. Наличието на културни препратки в училищните класни стаи е от жизненоважно значение (Drosopoulos, 2017). Стратегиите за поддръжане на чиновете и плановете за седане могат да насърчат взаимодействието, сътрудничеството и груповата работа. Приспособяването на образователната среда за насърчаване на интеркултурната атмосфера, допринася за постигането на целите на приобщаването (Protassova & Rodina, 2014). Освен това, според Najjar (2015) приобщаването изисква организиране и извършване на педагогически дейности, които се простират извън границите на училищна единица и които се разширяват до местната общност.

Също, в своето практическо приложение, приобщаващото образование, отнасящо се до деца с имиграционен произход, включва проекти, насочени към преподавателите. Чрез обучението учителите ще придобият способността и опита да се развият в своята професионална област и да получат знанията и уменията, необходими за управление на мултикултурен клас (Kiel et al., 2016). Обобщавайки, педагогическите методи, използвани за приобщаване на деца с имиграционен произход и тяхното реформиране според принципите на приобщаващото образование, са от решаващо значение.

1.4.1 Педагогически подходи и методи

За да се постигне приобщаване на децата имигранти в училище, от съществено значение е да се използват всички подходи, методи и инструменти, които насърчават приобщаващото и интеркултурното образование. По време на процеса на урока, цялата педагогическа методология се фокусира върху опита на учениците, който ще доведе до тяхното когнитивно, емоционално и социално развитие въз основа на приемането на разнообразието (Hajisoteriou, 2012).

Основните педагогически подходи и свързаните с тях методи са следните:

- Диференциация на обучението. По време на прилагането на този подход преподавателите трябва да открият нуждите на своите деца и да адаптират преподаването им, като същевременно непрекъснато оценяват резултатите от своите методи и ги коригират съответно (Tomlinson, 2017). Според Valiandes et al. (2018) прилагането на диференцирано обучение в интеркултурни класове набляга на развитието на когнитивните

способности на всички деца чрез налагане на развитието на техните социални и емоционални умения.

- Съвместно обучение. При съвместното обучение дейностите не се провеждат индивидуално, а по-скоро по двойки или малки групи (Sharan, 2010). Съвместното учене допринася за атмосфера на толерантност и разбиране, като същевременно насърчава децата да изразяват своите чувства, мисли и знания по време на урока. Насърчава развитието на връзка между децата, както и с техния учител (Buchs и Maradan, 2021).
- Проектно базирано обучение. Както споменава Barrett (2018), този метод се основава на концепцията, че знанието се основава на опит, който може да се приложи в ежедневието. Децата участват в проекти и дейности, които имат препратки към ежедневието и водят до функционална употреба.
- Играене на игри. Според Verti и Zingari (2019) играта се разглежда като педагогически метод, който предоставя на децата възможност да учат и разбират, докато се наслаждават на приятни дейности. Психоемоционалното развитие на децата винаги е било свързано с игрите, които са начинът, по който те придобиват представа и осъзнават себе си и другите около тях. В приобщаващите класове играта се оказва много полезна и важна, тъй като помага да се създаде среда за участие и комуникация.

1.4.2 Ролята на учителите в приобщаващото и интеркултурно образование

Учителите са лицата, прилагащи педагогическите стратегии, споменати по-горе, и имат важна роля в прилагането на принципите на приобщаващото образование в подкрепа на деца с имиграционен произход (Hajisoteriou, 2012). При всичко взето предвид, учителите играят важна роля в приобщаващото образование на деца с имиграционен произход. Според Papadopoulos (2020) тези професионалисти, със своето отношение, знания и практики, влияят върху начина, по който се постигат междукултурните цели на приобщаването. По същество учителят трябва да бъде в постоянен контакт със себе си и с външната среда, свободен от предразсъдъци или стереотипи, като същевременно насърчава принципите на интеркултурното образование (Salgur, 2013).

Освен това в приобщаващите училища учителите са емоционално ангажирани, докато общуват с децата си. Тези професионалисти не ограничават

ролята си само в предаването на знания и информация, а напротив, те обучават децата да изпитат ползите от приобщаването (Zembylas & Paramichael, 2017). Освен това учителите са тези, които са отговорни за насърчаването на сътрудничеството между училището и семействата. Участието на родителите ще има положително въздействие върху училищната общност като цяло и ще допринесе за постигането на цялата гама от интеркултурното образование (Papadopoulos, 2020).

1.4.3 Приобщаващи училища и детски градини

Училищата често се характеризират погрешно като приобщаващи, тъй като техните принципи и програма се основават на асимиляция или интеграция, а не на приобщаване, както е описано в предишната част (Szalai, 2011; Dumcius et al., 2013). В други случаи се използва групиране по способности, което поставя повече пречки пред успешното прилагане на приобщаващото образование, тъй като то насърчава, вместо да обезсърчава сегрегацията и маргинализацията на децата (Nesckman, 2008). Горните категории посочват погрешния начин, по който може да се прилага приобщаващото образование. Успешното прилагане на приобщаването винаги включва правилните практики и педагогически методи в съответствие с неговите принципи, заедно със създаването на подходящи условия, които ще са от полза за децата (Janta & Harte, 2016).

1.5 Предимства на включването по отношение на ученици с мигрантски произход

Опитът потвърждава общата ефективност на включването като най-подходящия педагогически подход, прилаган в училища с разнообразно културно население, въпреки че са необходими допълнителни изследвания (Florian et al., 2019; Pirchio et al. 2019).

1.5.1 Предимства по отношение на ученето и представянето в училище

Влияе положително на училищното представяне и образователния напредък. Намалява ниското представяне дори в предучилищния етап, защото поддържа жив интереса им към образованието (Martinez-Usarralde et al., 2017). По-конкретно, имигрантите постигат сходни резултати в училище с тези на местните деца (Borgna and Contini, 2014).

1.5.2 Предимства по отношение на психосоциалното развитие

Приобщаването има пряка връзка с психосоциалното развитие на децата с имиграционен произход. Приобщаващите училища насърчават взаимодействието между всички деца, независимо от различията, така че в това отношение се създават взаимоотношения и приятелства, увеличавайки чувството за принадлежност (Sanchez-Marti и Ramirez-Iniguez, 2012). Като добавим към това, приобщаването подобрява участието в учебния опит и сътрудничеството (Janta and Harte, 2016; Valero et al., 2018). В допълнение, приобщаването подпомага развитието на социалната идентичност (Contini and Maturo, 2011). Едновременно с това, самооценката, самоуважението, самоефективността и тяхната положителна самооценка са благоприятно засегнати (Caetano et al., 2020).

1.6 Профил на децата мигранти в Гърция

Гърция приема многобройни семейства, мигриращи от бившия Съветски съюз и от Албания през 80-те години (Damanakis, 2011). Имигрантите от бившия Съветски съюз се считат за гърци от диаспората, докато албанците често се считат за нелегални. Децата на първите са приети и получават по-положително отношение от местните деца в гръцките училища (Факиолас, 1999). Данните показват множество ученици имигранти през десетилетието на 2000 г. в гръцки училища, които са изпитали значителни трудности в гръцката образователна система (Motti-Stefanidi, 2014). Глобалната икономическа криза и войната довеждат до нов поток от имигранти от Сирия и Афганистан през десетилетието на 2010 г. Според статистиката на UNICEF (2018; 2019) през 2018 г. 18 500 деца от имиграционен и бежански произход са регистрирани, пребиваващи в Гърция. Освен това, според Sorkos и Magos (2021), в училищата във вътрешността на града, значителен брой от учениците се състоят от деца от китайски произход. Същото важи и за децата от азиатски и африкански произход.

1.7 Законодателна рамка за приобщаващо и интеркултурно образование в Гърция

1.7.1 Законодателна рамка за приобщаващо образование

Приобщаването като термин се появява в гръцкото законодателство около 2000 г. и се отнася до специални образователни потребности. Включването е установено като съвместно съществуване на всички деца в една и съща училищна среда през 2008 г. (Stasinou, 2013). Въпреки че концепцията се отнася по-скоро до специални нужди, отколкото до културни различия. Интеркултурното образование е предназначено да отговори на нуждите на тази последна група.

1.7.2 Правни разпоредби за интеркултурно образование

През 80-те години на миналия век законовите разпоредби, въведени и прилагани, се фокусират главно върху обучението на децата на гръцки език и запознаването им с гръцката цивилизация по асимилативен начин (Nikolaou, 2008). Нов закон чл. 4415/16 определя взаимовръзките и интерактивността на лица с различен културен произход, за да ограничи неравенството и изключването.

1.7.3 Законови разпоредби за училищата и детските градини

Първите межкултурни училища са създадени в Солун и Атина, за да доведат до плавна асимилация на имигрантите в гръцкото общество (Κυπριανός, 2004). Практиките включват приемни класове и изключване. Основните промени, въведени в закона от 2016 г. със създаването на интеркултурни училища, които могат да включват всички деца, независимо от произхода, и второ, задължителното преподаване на втори език, освен официалния гръцки език. Трябва да се подчертае, че преминаването към мултикултурализъм и приобщаване представя различни пречки и ограничения, противоречащи на твърденията на законодателно ниво, генерирайки ги до така наречените интеркултурни и приобщаващи (Palaiologou и Euyaggelou, 2003).

1.8 Проблеми и трудности, пред които са изправени децата с мигрантски произход

1.8.1 Децата с мигрантски произход и успех в училище

Децата имигранти се характеризират с лош успех в училище, по-висок процент на отпадане и трудности при намиране на работа след училище (Gabrielli et al., 2021). В допълнение, разликата в представянето в сравнение с местните ученици е значителна (Triventi et al., 2021).

1.8.2 Децата с мигрантски произход и благополучие

Мигрирането и опитите за приспособяване и интегриране в нова социокултурна среда са фундаментално стресови ситуации, които засягат здравето и функционалността на младите индивиди (Yeh и Inose, 2002). Освен това децата имигранти изразяват проблеми с интернализацията и екстернализацията (Miconi et al., 2018).

1.8.3 Проблеми и трудности, пред които са изправени децата с мигрантски произход в Гърция

Децата, посещаващи гръцки училища, се сблъскват с трудности, които засягат тяхното психично здраве и социален живот. Сред тях са лоши академични резултати, социални проблеми като самота, стрес и тревожност (Leontari, 2001; Paliologou, 2007).

1.9 Нагласи и възприятия на учителите и местните деца по отношение на децата с мигрантски произход

Децата, принадлежащи към етнически и/или културни малцинства, все още изпитват затруднения в училище (Passiatore et al., 2019). Негативното отношение на учителите и местните деца към децата с имиграционен произход има окончателен ефект върху взаимоотношенията и взаимодействието между двете страни (Ortega et al., 2020; Miklikowska et al., 2021). Отрицателните нагласи към децата от етнически/културни малцинства са преобладаващи в международен мащаб и са от решаващо значение за приспособяването и психосоциалното развитие на децата (Costa et al., 2021).

1.10 Участие на родителите на имигранти в училище: възприятия и опасения за образованието на децата

Родителите са призовани да си сътрудничат с преподавателите и училищния персонал, за да подкрепят образователния успех на децата си заедно с тяхната безпроблемна интеграция и психосоциално и емоционално развитие (Moorman, Kim and Sheridan, 2015). Основна пречка в сътрудничеството между училище и семейство е езиковата разлика (Fandrem & Stoen, 2021).

ВТОРА ГЛАВА:

ФИЗИЧЕСКО ВЪЗПИТАНИЕ И ЗАНИМАНИЯ НА ОТКРИТО ПРИ ДЕЦА С МИГРАНТСКИ ПРОИЗХОД В ДЕТСКАТА ГРАДИНА

2.1 Значението на физическото възпитание при децата в предучилищна възраст

В съвременното, интегрирането на физическото възпитание в учебните програми на детските градини се препоръчва от много различни международни организации, което показва важната роля, която то играе за развитието на индивидите (Chow et al., 2015). Физическото възпитание, като част от образователния опит, се състои от система от различни педагогически влияния, които се фокусират върху двигателното развитие на децата и влияят положително на физиологията, емоциите и социалните взаимодействия (Andermo et al., 2020; Kamolovich, 2021).

2.1.1 Физическо възпитание: цели

Основната цел е физическото здраве и развитието на основните умения за мобилност на децата (Pica, 2011). Също така, важно е емоционалното и социално изразяване чрез физически дейности (Galimovich, 2020). Освен това физическото възпитание има за цел повишаване на самочувствието и укрепване на личността на децата (Gordon et al., 2016).

2.1.2 Практически приложения

Физическото възпитание е включено в учебната програма на предучилищното образование в различни страни в международен мащаб. Има два основни начина, по които се осъществява физическото възпитание: чрез структурно планирани набори от упражнения и свободни игри (Hassan et al., 2022).

2.1.3. Физическото възпитание като част от учебната програма на гръцкото предучилищно образование

В Гърция обучението по физическо възпитание се провежда във всички предучилищни заведения. Гръцките детски градини обслужват деца на възраст от 4 до 6 години и повечето от децата, които живеят постоянно в Гърция, посещават тези училища. Физическото възпитание, признато и прието от Гръцкия институт за образователна политика през 2003 г., е валиден и еднакво важен предмет като

останалите предмети, преподавани в предучилищното образование (Ntoliopoulou & Sousloglou, 2003).

2.2 Занимания на открито при деца в предучилищна възраст

Заниманията на открито играят важна роля в предучилищното образование и целят цялостното развитие на децата. Факт е, че децата на тази възраст чувстват необходимостта да научат за себе си от собствения си опит и да използват това знание за достъп до света около тях (Chi et al., 2016). Значението на детската площадката в детската градина в образованието на децата се подчертава и от гръцката учебна програма за детска градина. Според изследването на McArdle et al. (2013) има доказателства за положителното въздействие на играта на открито върху децата в детската градина. Освен това и в рамките на дейностите на открито се набляга на интерактивността на децата с техните връстници (Gustavsson, 2009).

2.3 Физическо възпитание и приобщаване

Физическото възпитание предоставя плодородна почва за развитието на принципите на интеркултурното образование и приобщаване, тъй като не се фокусира върху придобиването на знания, а по-скоро се концентрира върху физическото и емоционалното участие на обучаемите. Децата са в среда, в която играят, сътрудничат си, общуват, не са съгласни и се помиряват само чрез физическа активност, без нужда от думи. Физическите преживявания помагат на учениците да преодолеят стреса от вербалната комуникация, да премахнат възможните стереотипи и предразсъдъци, които могат да имат, и да приемат своя съученик, независимо от неговия/нейния произход (Kouli & Papaioannou, 2009).

2.4 Ролята на учителите по физическо възпитание в приобщаването

Учителят по физическо възпитание, както всеки друг педагог, трябва да бъде свободен от предразсъдъци и трябва последователно да работи, за да осигури приобщаване. Според Yao (2018) учителите могат ефективно да използват външната среда и всички дейности, които могат да се извършват там за мобилността и психосоциалното развитие на децата. Чрез дейности на открито като спорт, танци и игри учениците се учат да взаимодействат и работят заедно,

постигайки приобщаване. Учителите трябва да насърчават учениците и да им помагат, вместо да ги контролират или водят (Grimminger, 2010).

2.5 Ролята на родителите в приобщаването

Деца, чиито родители участват активно в училищния живот, показват по-добри академични резултати и психосоциално развитие, когато се сравняват с деца, чиито родители не участват в тяхното образование. Според Tamzarian et al. (2012) участието на родителите в образованието и в резултат на това приобщаването на ученици с имигрантски произход изисква сътрудничеството на възрастните с учителите. Ефективното сътрудничество започва с учителите, които, както е описано в предишната част, трябва да могат да намерят правилния начин за подход.

2.6 Ползите от физическото възпитание за приобщаване и психосоциалното развитие на ученици с имиграционен произход

Физическото възпитание се счита за ценен инструмент за формиране на социални и емоционални умения като разпознаване и изразяване на емоции, емпатия, саморегулиране на емоциите и поведението и развитието на социални умения като сътрудничество и решаване на проблеми (Takala et al., 2014). Такала и др., 2015 г.). От всичко казано по-горе можем да заключим, че физическото възпитание е силно свързано с приобщаването заедно с личностното развитие на всички деца, независимо дали принадлежат към етнически или културни малцинства или не. Тези теоретични твърдения са подкрепени от резултатите от емпирични проучвания, които подчертават благоприятния ефект на физическото възпитание върху ученици с имигрантски произход (Burrann et al., 2017).

ТРЕТА ГЛАВА:

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКО ИЗСЛЕДВАНЕ НА ЕФЕКТА НА ФИЗИЧЕСКОТО ВЪЗПИТАНИЕ И ЗАНИМАНИЯТА НА ОТКРИТО ВЪРХУ ПРИОБЩАВАНЕТО НА ДЕЦА С МИГРАНТСКИ ПРОИЗХОД В ГРЪЦКИТЕ ДЕТСКИ ГРАДИНИ

3.1 Теоретична база данни и пропуски в изследванията

Според Van Mieghem et al., (2020) приобщаващото образование е сложна и многоизмерна концепция, която произхожда от физическото възпитание. Тази концепция включва активното участие на всички деца в учебния процес и в същото време е насочена към намаляване на изключването на деца, принадлежащи към малцинства. Според Pasichnyk et al. (2021) физическото възпитание е важна част от предучилищното образование, което допринася за постигането на приобщаване. Ползите от физическото възпитание върху социалното и емоционалното развитие на децата в предучилищна възраст могат да се използват за насърчаване на включването на децата в общообразователните училища.

Прилагането на приобщаването, като образователен подход, е обект на постоянно наблюдение от научната общност. Фокусът на изследването на резултатите обаче е върху определени групи деца, като например тези с нарушения (Nahmias et al., 2014; Phillips & Meloy, 2012). Проучването на въздействието на включването върху децата с имиграционен произход е ограничено. Освен това, изследванията изглежда също са фокусирани върху деца от национални малцинства в начална или средна училищна възраст (Thorjussen, 2021). По този начин е очевидно, че е имало ограничено изследване на ролята, която играе физическото възпитание при включването на децата имигранти в предучилищна възраст.

3.2 Цел, задачи и хипотези на изследването

Целта на това изследване е да се идентифицират ефектите от физическото възпитание като част от образователната програма върху децата в предучилищна възраст, и по-специално децата с мигрантски произход, и в същото време да се изследва как дейностите на открито, извършвани по време на взаимодействието, допринасят за приобщаването на тези деца.

Това изследване се опитва да постигне **следните задачи**:

- Да се прегледа и анализира концепцията за приобщаване и интеркултурно образование според международната литература, за да стъпим като основа на това чрез експерименталното изследване на автора.
- Търсене и изучаване на научни данни, изследващи ролята на физическото възпитание и използването на дейности на открито по време на физическо възпитание при включването на деца с и без мигрантски произход в детската градина.
- Проучване и подбор на изследователски инструменти за измерване на приобщаването в детската градина.
- Разработване, прилагане и доказване на ефективността на авторска образователна програма за приобщаване на деца с мигрантски произход, базирана на физическо възпитание и дейности на открито, която може да се използва и с всички деца.
- Да покаже как образователната програма влияе върху поведението на деца с и без мигрантски произход.

Това изследване се основава на следните **хипотези**:

Хипотеза #1

Предполагаме, че образователната програма с физическо възпитание и дейности на открито може да допринесе за създаването на положителна среда в детската градина/училище както за децата с мигрантски произход, така и за децата без.

Хипотеза #2

Чрез участието в образователна програма, базирана на физическо възпитание и дейности на открито, насочени към приобщаване, децата с и без мигрантски произход ще покажат по-голямо развитие на своите емоционални умения по отношение на приобщаването в сравнение с тези деца, които не са участвали в тези дейности.

Хипотеза #3

Чрез участието в образователна програма, базирана на физическо възпитание и дейности на открито, насочени към приобщаване, децата с и без

мигрантски произход ще покажат по-голямо развитие на своите социални умения, насърчаващи приобщаването, в сравнение с децата, които не са участвали в експеримента.

Хипотеза #4

Ако дете в предучилищна възраст със или без мигрантски произход участва в образователна програма, базирана на физическо възпитание и дейности на открито, насочени към приобщаване, детето ще покаже по-малко поведенчески проблеми в сравнение с децата, които не са участвали в програмата.

Хипотеза #5

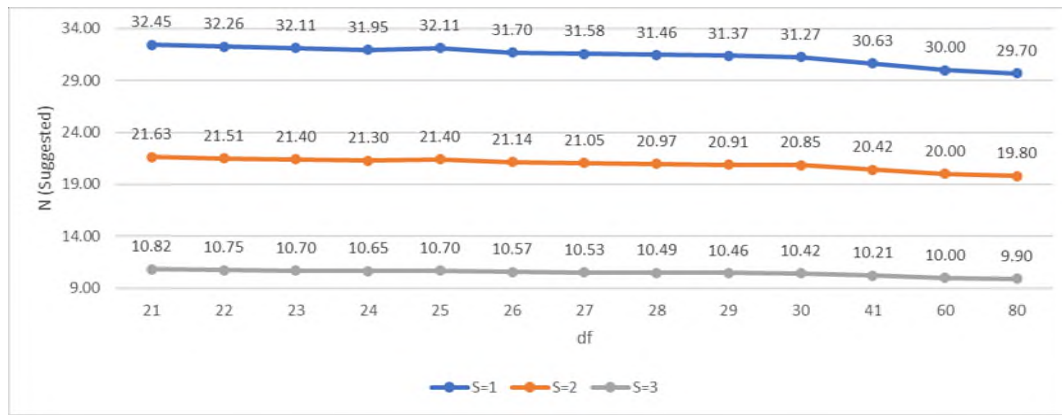
Предполагаме, че с планираната образователна програма по физическо възпитание и дейности на открито ще има увеличаване на активното участие и благополучието за всички деца, но специално и за децата с мигрантски произход.

3.3 Планиране на изследването, рандомизиране и експериментален протокол

Дизайнът на конкретното изследване се основава на избора на факторен дизайн, тъй като ефектите трябва да бъдат изследвани независимо от една или повече свързани променливи. Изборът на броя екземпляри се основава на формулата по-долу:

$$n = [t(1 - \alpha/2; df) \cdot s \cdot \frac{\sqrt{2}}{B}]^2 = \left[\frac{t^2(1 - \alpha/2; df) \cdot s^2 \cdot 2}{B^2} \right]$$

Където В е желаната статистическа мощност, това е възможността за отхвърляне на нулевата хипотеза, когато тя е невалидна. С А ние символизираме желаното ниво на значимост ($\alpha=0,05$). s^2 разпределението на образаца, с df изчислените независими числа и със статистическата стойност на учениците по отношение на а, df. Фигура 1 показва варирането на стойностите по отношение на различни комбинации от t и s. Според констатациите от проведените симулации крайната проба трябва да се състои от 10 за всяка изследвана група, за да покрие 68,20% от общото разпределение на популацията от 20 участници, за да покрие 95,44% от разпределението и 30 участниците да покриват 99,6% от общото разпределение на популацията.

Фигура 1. Проба на числова симулация

3.4 Инструмент за изследване

Отпечатаният въпросник е инструментът, използван за събиране на информация. Използвани са три различни типа въпросници: един за родители (Въпросник за родители - Questionnaire for parents - Booth и Ainscow, 2011), един за учители (Въпросник за учители - Questionnaire for teachers - Booth и Ainscow, 2011) и един за децата (Визуализиран въпрос за деца - Visualized question for children - Booth и Ainscow, 2011). И трите страни са помолени да попълнят своите въпросници.

3.4.1 Въпросник за приобщаване: общо описание

Третото издание на въпросника на Booth и Ainscow (2011) е достъпно за безплатно ползване и включва въпроси за оценка на всички аспекти от училищния живот, обхващащи училищни дейности на закрито и на открито, провеждани от учителите и изпълнявани от децата и техните родители.

3.4.2 Въпросник за учители относно приобщаването

Частта от въпросника на Booth и Ainscow (2011), предназначена за учители (вижте Приложение С), включва общо 70 въпроса, базирани на четиристепенната скала на Likert (1=съгласен, 2=неутрален, 3=несъгласен, 4=съгласен не знам/не мога да отговоря), мащабирайки следните измерения:

А. Създаване на култура на приобщаване: А1. Общността включва 11 въпроса, А2. Стойности, включва 10

Б Създаване на правилата за включване: В1. Училище, включва 13 въпроса, В2. Подкрепа, включва 9 въпроса

- В. Разработване на практики за включване: С1. Общо участие в процедури, включва 13 въпроса, С2. Включване в обучението, включва 14 въпроса

От наличните въпроси са избрани 31 въпроса, които точно представят реалността и ежедневието на едно гръцко държавно училище.

3.4.3 Въпросник за родители относно приобщаването

Разделът от въпросника на Booth и Ainscow (2011), насочен към родителите (вижте Приложение В), съдържа 56 въпроса по скала с три отговора (1=съгласен, 2=неутрален, 3=несъгласен). От тези въпроси са избрани 38 въпроса, които да бъдат използвани в изследването като най-подходящи и представителни за реалността и ежедневието на гръцко държавно училище.

3.4.4 Визуализирани въпроси за приобщаване за деца

Разделът от въпросника на Booth и Ainscow (2011), насочен към децата (вижте Приложение А), съдържа 24 въпроса по скалата с три отговора и отговорите са изобразени с емотикони (😊, 😐, 😞) без вербално представяне. От общо 24 въпроса са избрани 19 въпроса, които се считат за представителни за реалността и ежедневието в гръцко държавно училище. Във всички сектори, споменати по-горе, са направени промени в скалата на Likert за улесняване на измерванията.

3.4.5 Въпросник с учители относно благополучието и ангажираността на децата

Учителите, участващи в изследването, са помолени да оценят благополучието и включването на своите деца според Ferre Laevers (2005) Въпросник за благополучието и включването на децата (Questionnaire of well-being and involvement of children), допълнително разработен и адаптиран от Engels-Kritidis (2020) (вижте Приложението С) - преди и след експерименталната програма. Оценяването е улеснено с помощта на 4 въпроса.

A1.1: Ниво на благополучие на децата в дейности, организирани от учителя (педагогическа ситуация и други форми на взаимодействие).

A1.2: Ниво на благополучие на децата и други дейности, избрани от децата.

A2.1: Ниво на включване на децата в групови дейности, организирани от учителя (педагогическа ситуация и други форми на взаимодействие).

A2.2: Ниво на включване на децата в игри и други дейности, избрани свободно от децата.

Равнищата са изведени и приети от Engels-Kritidis (2020), стъпвайки на заложеното в мониторинга на Laevers (2005), който изследва нивата на благополучие и включване на децата в детската градина. Оценяването на отговорите се основава на скалата на Ликерт с пет отговора (1=Много ниско до 5= Много високо). За всяко измерение (Благополучие и Включване) оценката варира от 2 до 10 точки, където по-високата оценка показва по-високи нива на Благополучие и Включване. Този инструмент е широко използван и с висока надеждност според изследователи, които са го прилагали в подобни проучвания (Declercq, 2011; Howard & McInnes, 2013; Wainwright et al., 2018).

3.4.6 Въпросник за родители относно социално-емоционалното състояние на децата

Въпросникът **BUSSE-SR**: Социално-емоционално самоосъзнаване и регулиране, създаден от **Bustin** (2007) (вижте Приложение Е), съдържа 50 въпроса, измерващи самосъзнанието, саморегулацията, социалната комуникация-социализация, адаптираното поведение – умения на деца в предучилищна възраст. Въпросите са прости и ясни, а оценката им се базира на скалата на Likert с пет отговора (1. Никога до 5. Винаги). Измеренията следват шаблона по-долу:

Самосъзнание: Включва въпроси 10, 13, 16, 22, 23, 38, 40, 42, 45, 48 и диапазони на оценяване от 5 до 50 точки.

Саморегулация: Включва отговори 2, 6, 7, 11, 15, 17, 21, 24, 25, 31, 33, 36, 44, 46 и оценката варира от 13 до 65 точки.

Емпатия: Включва въпроси 20 и 48 и обща оценка между 2 и 10 точки.

Социализация: Включва въпроси 1, 3, 8, 12, 18, 23, 25, 26, 27, 30, 32, 33, 35, 39, 43, 47 и оценките варират от 16 до 80 точки.

Умения: Включва въпроси 9, 14, 19, 28, 29, 34, 41, 50 и диапазони на оценяване от 8 до 40 точки.

Във всеки случай по-високите резултати показват по-високо ниво на социално-емоционални умения. Този инструмент се счита за надежден и е използван в множество подобни проучвания, тъй като показва по-високи нива на алфа фактора на Cronbach (Akelaitis & Malinauskas, 2018; Chinekeshe et al., 2014).

3.4.7 Въпросник с родители относно социалните умения на децата

Скалата за оценка на въпросника **SSIS** (Social Skills Improvement System) (виж Приложение F) е проектирана от Gresham и Elliot (2008) за оценка на социалните умения и поведение на деца и тийнейджъри на възраст между 3 и 18 години. Той е предназначен да замени съществуващия въпросник SSRS от същите изследователи и съдържа преработени и актуализирани правила, подобрени психометрични скали и въвежда нови подскали. Въпросникът включва 76 въпроса, които изследват 12 измерения на социални умения и проблемно поведение. Настоящото изследване използва 70 въпроса за изследване на 10 измерения. Оценяването на отговорите се основава на скалата на Ликерт с 4 отговора (1=Рядко...4=Много често), а в настоящото изследване е използвана скалата на Ликерт с 5 отговора (1=Никога до 5=Много често).

Изследваните измерения на въпросника са както следва:

- **Социални умения**, включени във въпроси от 1 до 7
- **Сътрудничеството** е включено във въпроси от 8 до 13
- **Запазване на позиция**, включено във въпроси от 14 до 20
- **Емпатията** е включена във въпроси от 21 до 26
- **Взаимодействието** е включено във въпроси от 21 до 26
- **Самоконтролът** е включен във въпроси от 34 до 40
- **Екстернализиране на проблемното поведение**, включено във въпроси 41 до 52
- **Тормозът** е включен във въпроси от 53 до 57

- **Хиперактивност**, включена във въпроси от 58 до 64
- **Интернализация**, включена във въпроси от 65 до 70

Колкото по-висок е резултатът, толкова по-високи са нивата на усвояване на всеки изследван въпрос от детето. Gresham и Elliot, (2008) посочват високата надеждност на въпросника, която е потвърдена от честото му използване и от други подобни проучвания (Elliot & Gresham, 2013; Gresham & Elliott, 2008).

3.5 Събиране на данни и етични съображения

В настоящото изследване участват две групи. Първата група (експериментална) включва 24 деца, участвали в експерименталната програма. Втората група е контролната група, в която участват деца, но няма никаква намеса.

Етап 1: Децата, техните родители и техните учители отговарят на съответните въпросници за приобщаване (1 февруари 2022 г. и 10 март 2022 г.). Родителите също са помолени да попълнят социоемоционалния въпросник BUSSE-SR (Bustin, 2007), за да опишат възприеманото социално-емоционално състояние на децата си, както и въпросника SSIS (Gresham & Elliot, 2008), за да опишат възприеманото социално поведение на децата си. Учителите са помолени да отговорят на въпросника, отнасящ се до участието и благополучието на техните деца (Laevers, 2005). След това е проведена експерименталната програма, в която децата от контролната група не участват.

Етап 2: Събиране на предишни оценки както на изследователската, така и на контролната група (10 юни 2022 г. и 20 юни 2022 г.).

Метод на извадката: режим на преброяване с прилагане на рандомизация при разпределяне на децата в групи

Събиране на данни: Наблюдение за попълване на количествени данни. Изследването се основава както на количествени, така и на качествени данни.

3.5.1 Осигуряване на анонимност на участниците

Анонимността на всеки участник е осигурена чрез присвояване на уникален номер на всяко дете. Определянето на номер даде възможност на родителите да попълнят своите въпросници, използвайки същия номер.

3.5.2 Предоставяне на информация

Всички участници са уведомени за участието си и се съгласиха с подписването на писмено съгласие.

3.5.3 Ограничения

Избраните деца са на възраст до пет години и посещават уроци от поне месец.

3.5.4 Методи за статистически анализ

Методологията, следвана за представяне на отговорите на изследователските въпроси, е подпомогната с използването на качествени статистически методи като таблици с честоти и стълбови диаграми. Процедурите за анализ във всеки случай са проведени с помощта на статистически SPSS V28, на ниво на значимост $p\text{-level}=0.05$.

3.5.5 Ограничения на изследването и предложения за бъдещи проучвания

Основното ограничение на изследването е малкият брой на изследваната извадка и едномерното представяне на децата. По този начин се предлага подобно бъдещо изследване да се проведе в училище с по-голям брой деца.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА:

ОБРАЗОВАТЕЛНА ПРОГРАМА ЗА ПРИОБЩАВАНЕ НА ДЕЦА С МИГРАНТСКИ ПРОИЗХОД НА БАЗА НА ФИЗИЧЕСКО ВЪЗПИТАНИЕ И ДЕЙНОСТИ НА ОТКРИТО

4.1 Участие

Програмата се прилага за деца в предучилищна възраст, посещаващи две детски градини в Атина, намиращи се в близост. Програмата се провежда като част от образователния процес в периода от 11 март до 10 юни 2022 г. по 3 сесии седмично, като всяка сесия е с продължителност 30 минути. Избраните две групи имат сходства по отношение на броя на момчетата и момичетата и броя на децата с имиграционен произход. Учителите, които участват, са жени на средна възраст, от гръцка националност и със същата култура. В проучването участват четирима учители, по 2 от всеки клас. Всички деца от двата класа посещават един и същи курс по гръцки език.

Таблица 1. Групи на участниците

Характеристики	Експериментална група	Контролна група
Момчета	13 деца	14 деца
Момичета	11 деца	11 деца
Общо	24 деца	25 деца
Мигрантски произход	9 деца	8 деца

4.2 Планиране

Проектирана е оригинална и автентична програма, базирана на физическа активност. Акцент е поставен върху реализирането на дейности на открито.

Някои от дейностите произтичат от конвенционални игри, модифицирани така, че да могат да обслужват целите и въпросите на интервенцията, а някои други дейности идват от Compasito, (ръководство за обучение на малки деца по човешки права, публикувано от Европейския съвет), <http://noiazomaikaidrw.gr/wp->

4.3 Цел на образователната програма

Планирането на осъществената интервенция включва следните цели, насочени към всяко дете, с акцент върху децата с имигрантски произход:

- Придобиване на положително отношение към многообразието
- Развитие на емоционални умения: емпатия, самосъзнание, саморегулация
- Развитие на социални умения: интерактивност, сътрудничество, адаптивност
- Осигуряване на благополучие
- Осигуряване на чувство за сигурност за деца с или без имиграционен произход
- Активно и равнопоставено участие на всички деца
- Осигуряване на доверие
- Осигуряване на уважение и солидарност
- Активно участие на родителите в обучението на техните деца

4.4 Методи, стратегии и инструменти на преподаване

Програмата за физическо възпитание, приложена в експерименталното изследване, използва серия от педагогически методи, стратегии и инструменти с цел постигане на необходимите цели. Както е споменато в теоретичната част, диференциацията, кооперативното учене и обучението, базирано на проекти, са сред тях. От пособията за физическо възпитание са използвани ориентировъчно: топки, обръчи, шалове, видеопроектори и др.

4.5 Прилагане

Разработената образователна програма се провежда под формата на дейности, разделени в три категории. Те се провеждат предимно на училищната площадка.

- ✓ Дейности по физическо възпитание, изпълнявани от изследователя и извършвани от деца с или без имиграционен произход.

- ✓ Дейности, изпълнявани от учителя, следвайки насоките на изследователя и извършвани от деца с или без имиграционен произход.
- ✓ Дейности, изпълнявани от изследователя заедно с учителите върху деца с или без имиграционен произход и техните родители.

Продължителността на курса е три месеца, като проектът е разработен и проведен в периода от 1 март до 10 март.

Програмата е представена в седмични раздели (дванадесет) заедно с дейностите, които са изпълнени през същия период, заедно с техните цели. Тези дейности може да са били извършвани повече от веднъж по време на програмата.

Дейностите се извършват от детския учител в експерименталната група, в сътрудничество с изследователя. Изследователят планира дейностите, а учителят ги реализира.

Дейностите се провеждат и извън учебната програма като извънкласни дейности. Те се провеждат в две недели, в рамките на три часа. Изследователят си сътрудничи с учителите и родителите на децата с или без имиграционен произход.

Графикът и целите на дейностите са представени в следната таблица:

Таблица 2. „Образователна програма за понятия, умения и отношения”

Дати	Дейности	Таргет/цел
1. 11 март	1. Кръгът на доверието	Положително взаимодействие, контакт
2. 14-18 март	2. Докосването	Положително взаимодействие, контакт
	3. Малки влакчета	Развитие на доверие и самосъзнание
	4. ИКТ танц	Благополучие
3. 21-25 март	5. Пътуването на лястовичката	Положителни възгледи за приобщаването
	6. Хореография с движенията на лястовицата	Положителни възгледи за приобщаването
	7. Приятелски ден-неделни танци, участие на родители с	Активно участие на родителите

	традиционни танци на страната на произход	
4. 28 март -1 април	8. Острови и корабокрушенци	Сътрудничество
	9. Сляпа баба	Положително взаимодействие
	10. Транспортиране на ранени	Уважение и солидарност
5. 4-8 април	11. Криеница	Сътрудничество
	12. Скокът на кенгуруто	Саморегулация
	13. Човешки лабиринт	Саморегулация
6. 11-15 април	14. Традиционни игри	Положителни възгледи за включване
	14. Традиционни игри	Положителни възгледи за включване
	14. Традиционни игри	Положителни възгледи за включване
7. 3-6 май	15. Ястия на света	Положителни възгледи за включване
	15. Ястия на света	Положителни възгледи за включване
	16. Приятелски ден-неделен пикник	Активно участие на родителите
8. 9-13 май	17. Смях	Благополучие, положително взаимодействие
	18. Скулптори	Емоционални умения
	19. Плодов пикник	Сътрудничество и адаптивност
9. 16-20 май	20. Каране на сърф	Кооперация и емпатия
10. 23-27 май	21. Топката на отговорността	Кооперация и емпатия
	22. Станциите на уважението	Кооперация и емпатия
	23. Кораби и скали	Кооперация и емпатия
11. 30 май -3 юни	24. Голямата змия: игра с въже	Саморегулация и самосъзнание
	25. Мрежата на рибаря	Саморегулация и самосъзнание
	26. Голямата змия: игра с халки	Саморегулация и самосъзнание
12. 6-10 юни	27. Стоножката	Кооперация
	28. Опашката на хвърчилото	Кооперация
	29. Гъделичкащото дърпане на въже	Благополучие

4.6 Теми на програмата

Темите на дейностите се отнасят до физическото развитие, формиране на социални и емоционални умения и култивиране на разнообразие.

4.7 Връзка на съдържанието на програмата с други предмети.

Свързаните познавателни области бяха език, изкуства и музика.

4.8 Части на програмата

Дейности по първи раздел:

1. Кръгът на доверието: игра на опознаване.

2. Докосването: игра на движение.
3. Малки влакчета: игра на движение.
4. ИКТ танц.
8. Острови и корабкрушенци: игра на допир и движение.
9. Сляпа баба: игра на допир и движение.
10. Транспортиране на ранени: игра на движение и солидарност.
11. Криеница: игра на движение и изследване.
12. Скокът на кенгуруто: игра на движение.
13. Човешки лабиринт: физическа екипна игра.
14. Традиционни игри от различни страни на произход.
17. Смях.
18. Скулптори: игра по двойки.
19. Бране на плодове.
20. Каране на сърф: игра на допир и движение.
21. Топката на отговорността: игра с топки.
22. Станциите на уважението: игра на движение с балони.
23. Кораби и скали: отборна игра на движение.
24. Голямата змия: игра с въже.
25. Мрежата на рибаря: отборна игра с движение.
26. Голямата змия: игра с халки.
27. Стоножката: игра на движение.
28. Опашката на хвърчилото: игра на движение.
29. Гъделичкащо дърпане на въже.

Дейности по втори раздел:

5. Пътешествието на лястовичката
6. Хореография с движенията на лястовичката
15. Ястия на света

Дейности по трети раздел:

7. Приятелски ден – неделен танц
16. Приятелски ден - неделен пикник

4.9 Планиране на педагогическата ситуация

Целта на настоящата част е да представи педагогическа ситуация от образователната експериментална програма. Дадени са примери за някои дейности от образователната програма. За автореферата е избрана характерна дейност. Предложената педагогическа ситуация следва схемата на проф. д-р Розалина Енгелс-Критидис (Zhou Jiao, Xu Lu & Engels-Kritidis 2015, Cheng, Na & R. Engels-Kritidis 2016; Engels-Kritidis 2020).

4.9.2 Пътешествието на лястовичката

Дейността „Пътешествието на лястовицата” се основава на принципите на интеркултурното и приобщаващо образование. Хората с мигрантски произход се считат за „лястовици“ поради преместването им от едно място на друго. Пътуването на лястовицата може да предложи на децата възможност да разберат условията на миграция и да се запознаят със специфичния социален феномен (Alivernini et al., 2019). В заниманието участват деца на възраст 4-6 години. Основните образователни области са изкуства, игра, културно взаимодействие, природа. Темата на заниманието е да научим за пътуването на лястовицата.

Цели на педагогическото взаимодействие:

- а) познавателни цели (знания и представи)
  - запознаване с лястовиците и техния начин на живот;
  - представа за миграцията в природата;
  - представа за различния начин на живот на хората;
  - представа за разнообразието като ценност и ресурс.
- б) цели за преобразуване на опита (умения):

- умения за аналогично мислене: проявяване на разбиране, че хората като птиците трябва да се преместят от условия, които не ги благоприятстват, към условия, които ще им помогнат да живеят по-добре.
  - осмисляне на предимствата на многообразието в света около нас
  - съсредоточаване върху приликите, вместо върху разликите в контекста на приобщаването към дадена среда;
    - двигателно развитие и фини двигателни умения;
    - умения за изрязване, оцветяване и др.;
    - умения за творческо изработване на лястовичка от хартия.
- в) цели за стимулиране на индивидуалните емоционални преживявания (нагласи и емоции):
- емпатия и съпричастност към имигрантите и техните семейства;
  - положителна нагласа към разнообразието като ценност и ресурс.

Методи на педагогическо взаимодействие и основни декности

Постигането на целите се основава на принципите на интеркултурното образование и по-специално на взаимодействието на учениците, което може да помогне за придобиването на когнитивна емпатия. Взаимодействието се осъществява в контекста на художествено творчество и изразяване. Изкуството се счита за важен инструмент в интеркултурното и приобщаващо образование поради свободното изразяване, което предлага на децата (Hajisoteriou & Angelides, 2017). Освен това се прилага методът на драматизация, при който децата влизат в ролята на лястовичката. По същество чрез кинетична игра на драматизация децата могат да се поставят на мястото на лястовиците-мигранти и да изпитат техните чувства и мисли (Dimitriadou & Efstathiou, 2008).

Учителят разказва подробно за пътуването на лястовицата, докато мигрира през годината. Децата правят от картон врабче. В началната част изследователят заедно с децата обсъждат лястовиците и начина им на живот. Изтъква се животът на лястовиците като преселници и причините, поради които се местят. Децата описват своя опит с лястовиците и вярванията си за тях. След това децата са помолени да направят лястовици, като използват специално предложени им материалите.

Картина 2. Лястовичка

Лястовици

Децата завършват дейността, като държат направените от тях лястовици и се движат из класната стая, преструвайки се, че летят на различни места. След което излизат и на двора, продължавайки да имитират летенето на лястовичките, докато ги прибират в специално приготвените модели на гнезда, поставени на няколко места навън.

ПЕТА ГЛАВА:

РЕЗУЛТАТИ

5.1 Мнения на родителите относно приобщаването

Фигура 2. Средни стойности на въпросите за включване (родители) в низходящ ред.

Този раздел от резултатите съдържа отговорите на родителите. И по-конкретно, средната оценка и типичната вариация на 38-те въпроса за включване. Според резултатите средната оценка, която показва най-високата честота на кандидатстване в училище, е „14: добре е да има деца с различен произход в училище...“ (Средно = 4,12, SD = 0,75). Родителите изглеждат оценяват училищното звено, чувстват се сигурни, признават равенството и сътрудничеството в училищната среда. Освен това степента на доверие по отношение на учителите е задоволителна. Също така, тормозът не е проблем за сегашното училище.

5.2 Скала за самосъзнание и регулиране, социални взаимоотношения, емпатия и умения за справяне

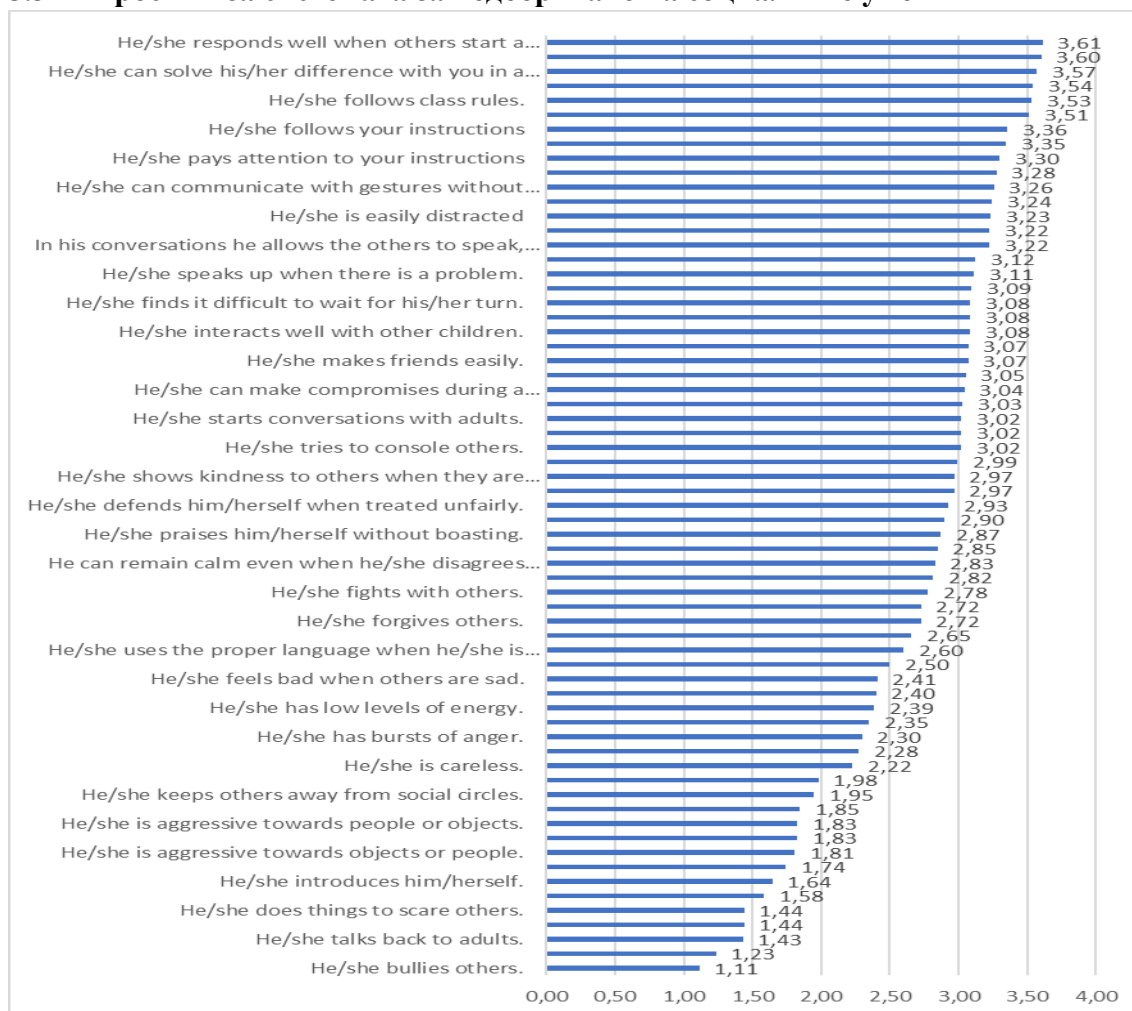

Фигура 3. Средни стойности на въпросите BUSSE-SR в низходящ ред

Резултатите показват висока средна оценка и резултати, които са по-високи от критичната стойност в почти всички твърдения. Децата имат развито самосъзнание и способности за самообслужване. Резултатите са доста високи по отношение на обсебеността от училищните правила, сътрудничеството с други деца и възрастни, учтивостта, поведението и ефективната комуникация. Средната оценка на честотата е отбелязана в следните твърдения: „31. Той/тя е в състояние да попречи на себе си да бъде въввлечен с други деца в нещо, което не им е позволено да правят” (Средно = 3,15, SD = 0,615), „8. Той/тя е в състояние да намери решение, когато връстници или приятели не са съгласни, без да се карат” (Средно=3.1, SD=0.666), “46. Той/тя е в състояние да прецени ситуацията, преди да се включи” (Средно=3,07, SD=0,523) и “17. Той/тя умее да изслушва другите, без да ги прекъсва.” (Средно = 3,01, SD = 0,753).

И накрая, най-ниската честота се появява в изявленията: „11. Той/тя е в състояние да контролира разочарованието си, без да има ефект върху играта. (Средно = 2,96, SD = 0,608).

5.3 Въпросник за системата за подобряване на социалните умения

Фигура 3. Средни стойности на SSIS въпроси в низходящ ред

Според резултатите средните средни резултати варират между 3,61 и 1,11, което показва нискочестотно приложение във въпросните твърдения. По-високите резултати, които се появяват в изявленията, са свързани с участие в разговори, ефективно общуване чрез спазване на определени правила и способност за следване на инструкции. Следват оценките относно участието в класа и реакциите съответно към поведението на другите.

Таблица 6. Измервания за централна тенденция и разпределение на получените измерения (Родители)

	Mean	Median	SD	Range	Min	Max
Приобщаване (Родители)	2.96	2.95	0.356	1.47	2.39	3.87
Самоосъзнаване	3.55	3.50	0.293	1.40	3.00	4.40
Саморегулация	3.23	3.25	0.298	1.36	2.43	3.79
Емпатия	3.54	3.50	0.382	1.50	3.00	4.50
Социализация	3.46	3.50	0.305	1.38	2.75	4.13
Умения	4.03	4.13	0.243	1.00	3.50	4.50
Социални умения	3.28	3.29	0.355	1.86	2.57	4.43
Сътрудничество	3.21	3.00	0.429	2.17	2.33	4.50
Поддържане на позиция	3.14	3.14	0.341	1.43	2.57	4.00
Съчувствие	2.90	2.83	0.380	1.83	2.00	3.83
Социално взаимодействие	2.89	2.86	0.355	2.00	1.86	3.86
Самоконтрол	2.94	3.00	0.439	1.86	2.14	4.00
Екстернализиране на проблемното поведение	2.00	1.92	0.344	1.58	1.00	2.58
Тормоз	1.51	1.50	0.381	1.20	1.00	2.20
Хиперактивност	2.34	2.29	0.416	2.00	1.29	3.29
Интернализация	2.55	2.50	0.468	1.83	1.67	3.50

След това са конструирани индексите на включване, размерите на въпросника BUSSE-SR, както и тези на въпросника SSIS, съгласно описанията, представени в методологията. Измерването за централна тенденция и разпределение са представени в таблица 6. Според тях има висока средна оценка на уменията (*средно* = 4,03, *SD* = 0,243), което е най-високият среден процент от всички изследвани измерения.

Средната оценка на основната променлива, която е приобщаването, е равна на 2,96 (*SD*=0,356), което е показателно за средния процент на включване на децата и родителите, участвали в проучването. Тази констатация показва, че родителите вярват, че училището, което децата им посещават, има средно ниво на политика на включване.

5.4 Ефекти от последователността на измерване

Таблица 7. Ефекти от последователността на измерване

Dimension	Measurement	N	Mean	SD	t	df	p																																																																																																																																								
Приобщаване (родители)	Първоначално	49	2.89	0.366	-1.938	96	0.056																																																																																																																																								
	Крайно	49	3.03	0.335				Самоосъзнаване	Първоначално	49	3.39	0.201	-6.447	86.332	<0.001	Крайно	49	3.71	0.284	Саморегулация	Първоначално	49	3.12	0.273	-3.852	96	<0.001	Крайно	49	3.34	0.285	Емпатия	Първоначално	49	3.45	0.371	-2.299	96	0.024	Крайно	49	3.62	0.375	Социализация	Първоначално	49	3.34	0.256	-4.261	96	<0.001	Крайно	49	3.58	0.304	Умения	Първоначално	49	4.02	0.236	-0.622	96	0.535	Крайно	49	4.05	0.251	Социални умения	Първоначално	49	3.19	0.332	-2.457	96	0.016	Крайно	49	3.36	0.361	Сътрудничество	Първоначално	49	3.06	0.342	-3.527	88.498	0.001	Крайно	49	3.35	0.461	Поддържане на позиция	Първоначално	49	3.03	0.242	-3.488	80.473	0.001	Крайно	49	3.25	0.387	Симпатия	Първоначално	49	2.80	0.320	-2.596	96	0.011	Крайно	49	3.00	0.413	Социално взаимодействие	Първоначално	49	2.81	0.299	-2.287	96	0.024	Крайно	49	2.97	0.389	Самоконтрол	Първоначално	49	2.82	0.347	-2.896	86.681	0.005	Крайно	49	3.07	0.488		Първоначално	49	2.07
Самоосъзнаване	Първоначално	49	3.39	0.201	-6.447	86.332	<0.001																																																																																																																																								
	Крайно	49	3.71	0.284				Саморегулация	Първоначално	49	3.12	0.273	-3.852	96	<0.001	Крайно	49	3.34	0.285	Емпатия	Първоначално	49	3.45	0.371	-2.299	96	0.024	Крайно	49	3.62	0.375	Социализация	Първоначално	49	3.34	0.256	-4.261	96	<0.001	Крайно	49	3.58	0.304	Умения	Първоначално	49	4.02	0.236	-0.622	96	0.535	Крайно	49	4.05	0.251	Социални умения	Първоначално	49	3.19	0.332	-2.457	96	0.016	Крайно	49	3.36	0.361	Сътрудничество	Първоначално	49	3.06	0.342	-3.527	88.498	0.001	Крайно	49	3.35	0.461	Поддържане на позиция	Първоначално	49	3.03	0.242	-3.488	80.473	0.001	Крайно	49	3.25	0.387	Симпатия	Първоначално	49	2.80	0.320	-2.596	96	0.011	Крайно	49	3.00	0.413	Социално взаимодействие	Първоначално	49	2.81	0.299	-2.287	96	0.024	Крайно	49	2.97	0.389	Самоконтрол	Първоначално	49	2.82	0.347	-2.896	86.681	0.005	Крайно	49	3.07	0.488		Първоначално	49	2.07	0.350	1.988	96	0.050								
Саморегулация	Първоначално	49	3.12	0.273	-3.852	96	<0.001																																																																																																																																								
	Крайно	49	3.34	0.285				Емпатия	Първоначално	49	3.45	0.371	-2.299	96	0.024	Крайно	49	3.62	0.375	Социализация	Първоначално	49	3.34	0.256	-4.261	96	<0.001	Крайно	49	3.58	0.304	Умения	Първоначално	49	4.02	0.236	-0.622	96	0.535	Крайно	49	4.05	0.251	Социални умения	Първоначално	49	3.19	0.332	-2.457	96	0.016	Крайно	49	3.36	0.361	Сътрудничество	Първоначално	49	3.06	0.342	-3.527	88.498	0.001	Крайно	49	3.35	0.461	Поддържане на позиция	Първоначално	49	3.03	0.242	-3.488	80.473	0.001	Крайно	49	3.25	0.387	Симпатия	Първоначално	49	2.80	0.320	-2.596	96	0.011	Крайно	49	3.00	0.413	Социално взаимодействие	Първоначално	49	2.81	0.299	-2.287	96	0.024	Крайно	49	2.97	0.389	Самоконтрол	Първоначално	49	2.82	0.347	-2.896	86.681	0.005	Крайно	49	3.07	0.488		Първоначално	49	2.07	0.350	1.988	96	0.050																				
Емпатия	Първоначално	49	3.45	0.371	-2.299	96	0.024																																																																																																																																								
	Крайно	49	3.62	0.375				Социализация	Първоначално	49	3.34	0.256	-4.261	96	<0.001	Крайно	49	3.58	0.304	Умения	Първоначално	49	4.02	0.236	-0.622	96	0.535	Крайно	49	4.05	0.251	Социални умения	Първоначално	49	3.19	0.332	-2.457	96	0.016	Крайно	49	3.36	0.361	Сътрудничество	Първоначално	49	3.06	0.342	-3.527	88.498	0.001	Крайно	49	3.35	0.461	Поддържане на позиция	Първоначално	49	3.03	0.242	-3.488	80.473	0.001	Крайно	49	3.25	0.387	Симпатия	Първоначално	49	2.80	0.320	-2.596	96	0.011	Крайно	49	3.00	0.413	Социално взаимодействие	Първоначално	49	2.81	0.299	-2.287	96	0.024	Крайно	49	2.97	0.389	Самоконтрол	Първоначално	49	2.82	0.347	-2.896	86.681	0.005	Крайно	49	3.07	0.488		Първоначално	49	2.07	0.350	1.988	96	0.050																																
Социализация	Първоначално	49	3.34	0.256	-4.261	96	<0.001																																																																																																																																								
	Крайно	49	3.58	0.304				Умения	Първоначално	49	4.02	0.236	-0.622	96	0.535	Крайно	49	4.05	0.251	Социални умения	Първоначално	49	3.19	0.332	-2.457	96	0.016	Крайно	49	3.36	0.361	Сътрудничество	Първоначално	49	3.06	0.342	-3.527	88.498	0.001	Крайно	49	3.35	0.461	Поддържане на позиция	Първоначално	49	3.03	0.242	-3.488	80.473	0.001	Крайно	49	3.25	0.387	Симпатия	Първоначално	49	2.80	0.320	-2.596	96	0.011	Крайно	49	3.00	0.413	Социално взаимодействие	Първоначално	49	2.81	0.299	-2.287	96	0.024	Крайно	49	2.97	0.389	Самоконтрол	Първоначално	49	2.82	0.347	-2.896	86.681	0.005	Крайно	49	3.07	0.488		Първоначално	49	2.07	0.350	1.988	96	0.050																																												
Умения	Първоначално	49	4.02	0.236	-0.622	96	0.535																																																																																																																																								
	Крайно	49	4.05	0.251				Социални умения	Първоначално	49	3.19	0.332	-2.457	96	0.016	Крайно	49	3.36	0.361	Сътрудничество	Първоначално	49	3.06	0.342	-3.527	88.498	0.001	Крайно	49	3.35	0.461	Поддържане на позиция	Първоначално	49	3.03	0.242	-3.488	80.473	0.001	Крайно	49	3.25	0.387	Симпатия	Първоначално	49	2.80	0.320	-2.596	96	0.011	Крайно	49	3.00	0.413	Социално взаимодействие	Първоначално	49	2.81	0.299	-2.287	96	0.024	Крайно	49	2.97	0.389	Самоконтрол	Първоначално	49	2.82	0.347	-2.896	86.681	0.005	Крайно	49	3.07	0.488		Първоначално	49	2.07	0.350	1.988	96	0.050																																																								
Социални умения	Първоначално	49	3.19	0.332	-2.457	96	0.016																																																																																																																																								
	Крайно	49	3.36	0.361				Сътрудничество	Първоначално	49	3.06	0.342	-3.527	88.498	0.001	Крайно	49	3.35	0.461	Поддържане на позиция	Първоначално	49	3.03	0.242	-3.488	80.473	0.001	Крайно	49	3.25	0.387	Симпатия	Първоначално	49	2.80	0.320	-2.596	96	0.011	Крайно	49	3.00	0.413	Социално взаимодействие	Първоначално	49	2.81	0.299	-2.287	96	0.024	Крайно	49	2.97	0.389	Самоконтрол	Първоначално	49	2.82	0.347	-2.896	86.681	0.005	Крайно	49	3.07	0.488		Първоначално	49	2.07	0.350	1.988	96	0.050																																																																				
Сътрудничество	Първоначално	49	3.06	0.342	-3.527	88.498	0.001																																																																																																																																								
	Крайно	49	3.35	0.461				Поддържане на позиция	Първоначално	49	3.03	0.242	-3.488	80.473	0.001	Крайно	49	3.25	0.387	Симпатия	Първоначално	49	2.80	0.320	-2.596	96	0.011	Крайно	49	3.00	0.413	Социално взаимодействие	Първоначално	49	2.81	0.299	-2.287	96	0.024	Крайно	49	2.97	0.389	Самоконтрол	Първоначално	49	2.82	0.347	-2.896	86.681	0.005	Крайно	49	3.07	0.488		Първоначално	49	2.07	0.350	1.988	96	0.050																																																																																
Поддържане на позиция	Първоначално	49	3.03	0.242	-3.488	80.473	0.001																																																																																																																																								
	Крайно	49	3.25	0.387				Симпатия	Първоначално	49	2.80	0.320	-2.596	96	0.011	Крайно	49	3.00	0.413	Социално взаимодействие	Първоначално	49	2.81	0.299	-2.287	96	0.024	Крайно	49	2.97	0.389	Самоконтрол	Първоначално	49	2.82	0.347	-2.896	86.681	0.005	Крайно	49	3.07	0.488		Първоначално	49	2.07	0.350	1.988	96	0.050																																																																																												
Симпатия	Първоначално	49	2.80	0.320	-2.596	96	0.011																																																																																																																																								
	Крайно	49	3.00	0.413				Социално взаимодействие	Първоначално	49	2.81	0.299	-2.287	96	0.024	Крайно	49	2.97	0.389	Самоконтрол	Първоначално	49	2.82	0.347	-2.896	86.681	0.005	Крайно	49	3.07	0.488		Първоначално	49	2.07	0.350	1.988	96	0.050																																																																																																								
Социално взаимодействие	Първоначално	49	2.81	0.299	-2.287	96	0.024																																																																																																																																								
	Крайно	49	2.97	0.389				Самоконтрол	Първоначално	49	2.82	0.347	-2.896	86.681	0.005	Крайно	49	3.07	0.488		Първоначално	49	2.07	0.350	1.988	96	0.050																																																																																																																				
Самоконтрол	Първоначално	49	2.82	0.347	-2.896	86.681	0.005																																																																																																																																								
	Крайно	49	3.07	0.488					Първоначално	49	2.07	0.350	1.988	96	0.050																																																																																																																																
	Първоначално	49	2.07	0.350	1.988	96	0.050																																																																																																																																								

Екстернализиране на проблемното поведение	Крайно	49	1.94	0.327			
Тормоз	Първоначално	49	1.58	0.405	1.658	96	0.101
	Крайно	49	1.45	0.348			
Хиперактивност	Първоначално	49	2.41	0.422	1.787	96	0.077
	Крайно	49	2.26	0.401			
Интернализация	Първоначално	49	2.65	0.470	2.199	96	0.030
	Крайно	49	2.45	0.448			

Всички измерения имат положителен контекст (с изключение на Саморегулация, Екстернализиране на проблемно поведение, Тормоз. ~ Хиперактивност и Интернализация) средната оценка на крайните измервания е по-висока от първоначалните резултати, което показва положителното влияние на интервенцията.

Статистически значими разлики са отбелязани в 11 от 16-те изследвани измерения. „Включването“, което е променливата от интерес, не представя забележими разлики на ниво на значимост 5% ($t=1,938$, $df=96$, $p=0,056$). Независимо от това, тази маргинална, нестатистическа значимост се приема на ниво на значимост от 10%. По подобен начин маргиналната незначимост беше забележима в „Ектернализация на проблемното поведение“. ($t=1,988$, $df=96$, $p=0,050$).

5.5 Ефекти от изследването на групите

След това има изследване на групите, които се измерват (както експериментална, така и контролна група). Резултатите се показват в таблица 8 и показват значителни разлики в 9 от 16-те изследвани измерения. Въз основа на резултатите, всички измерения с положителен контекст (с изключение на Самоконтрол, Екстернализация на проблемно поведение, Тормоз, Хиперактивност и Интернализация) показват по-висока средна оценка на експерименталната група, когато са сравнени с първоначалните измервания, което отново показва положителни влияние на интервенцията.

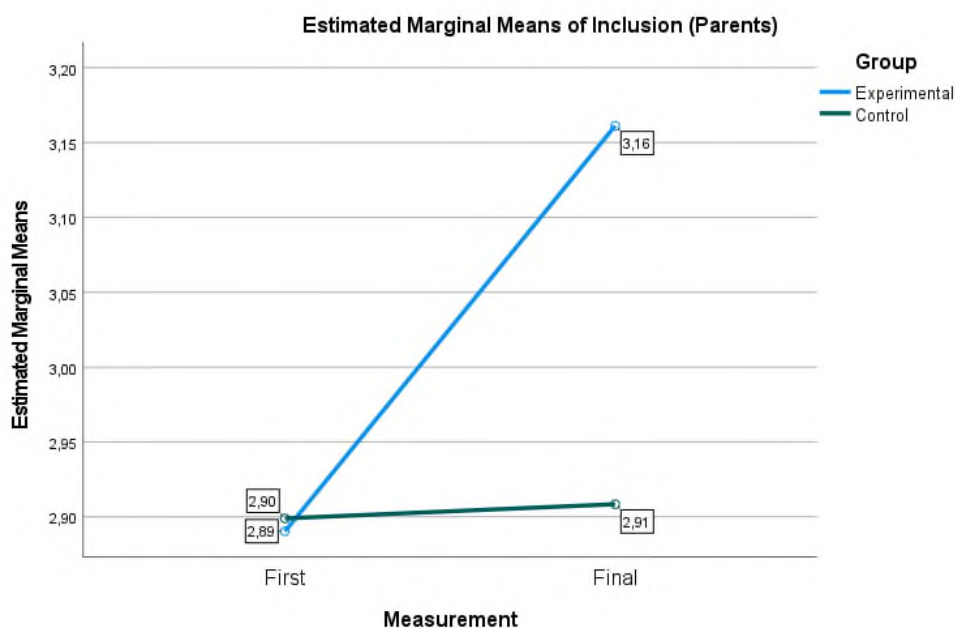
5.6 Ефекти от мигрантския произход

Мигрантският произход и неговият ефект върху средните резултати е последният изследван фактор. Резултатите от проверката на средната оценка са показани в таблица 9 и показват по-голямо влияние на този фактор. По-конкретно, само 3 измерения изглежда показват минимални статистически разлики на р-стойност при 5%, но две от тях са значими при р-стойност от 10%.

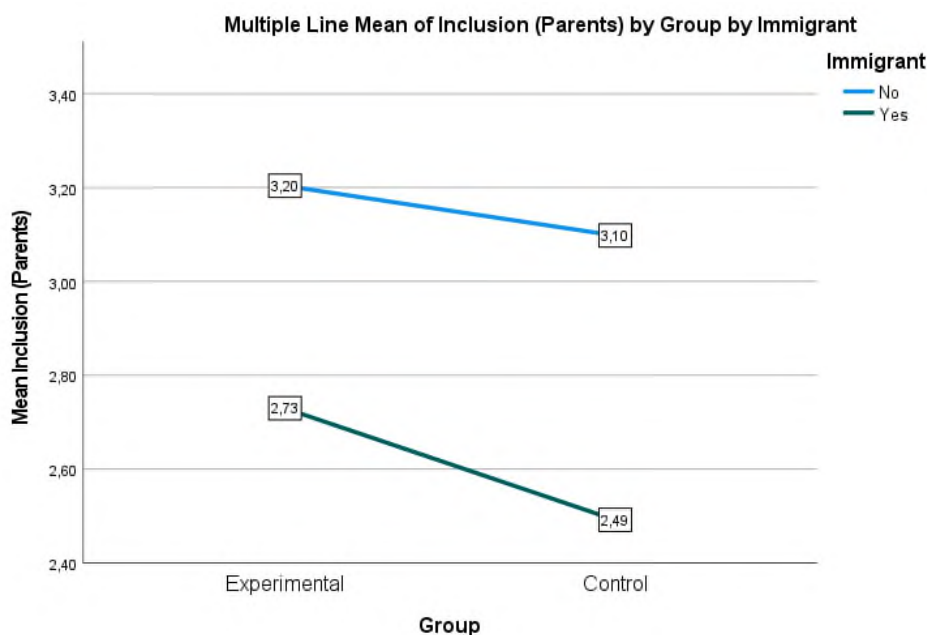
Според констатациите родителите без мигрантски произход, в сравнение с родителите имигранти, показват по-високи средни резултати в измеренията на положителния контекст и по-ниски резултати в тези измерения, предаващи отрицателен контекст.

И накрая, променливата от интерес „Включване“ показва значителни статистически разлики в средните резултати ($t=9,920$, $df=96$, $p<0,001$) сред родители без имиграционен произход, които изглежда имат положително отношение към включване в сравнение с родителите на имигрантски произход. Въпреки това разликите са малки и положителното мнение на родителите всъщност се отнася до неутрално мнение по отношение на включването, докато противоположната гледна точка показва леко несъгласие.

5.7 Едновременни ефекти върху включването

Фигура 6. Приобщаване по група и ред на измерване (Родители).

Фигура 7. Приобщаване на група и статут на имигрант

След независимото изследване на факторите дойде внимателното изследване на три фактора, тези за ред на измерване, група и имиграционен произход по отношение на включването. Те са изследвани с помощта на Factorial ANOVA и резултатите се появяват в таблица 10 и фигури 6 и 7.

Според резултатите и трите изследвани фактора стават статистически значими, както и взаимният ефект на реда на мярката и групата ($F=10.511$, $p=0.002$). Има също доказателства, че наблюдаваната p -стойност от 10% показва значително взаимодействие между реда на измерване и имиграционния произход, а също и между трите фактора.

Освен това Фигура 6 показва, че експерименталната програма е била успешна, тъй като средната стойност на експерименталната група по отношение на включването се е увеличила, тъй като е трансформирала мнението на родителите от средно негативно към неутрално. Заслужава да се отбележи също, че експерименталната програма изглади разликите (от 0,61 до 0,47) между двете групи (експериментална и контролна) по отношение на произхода на родителите.

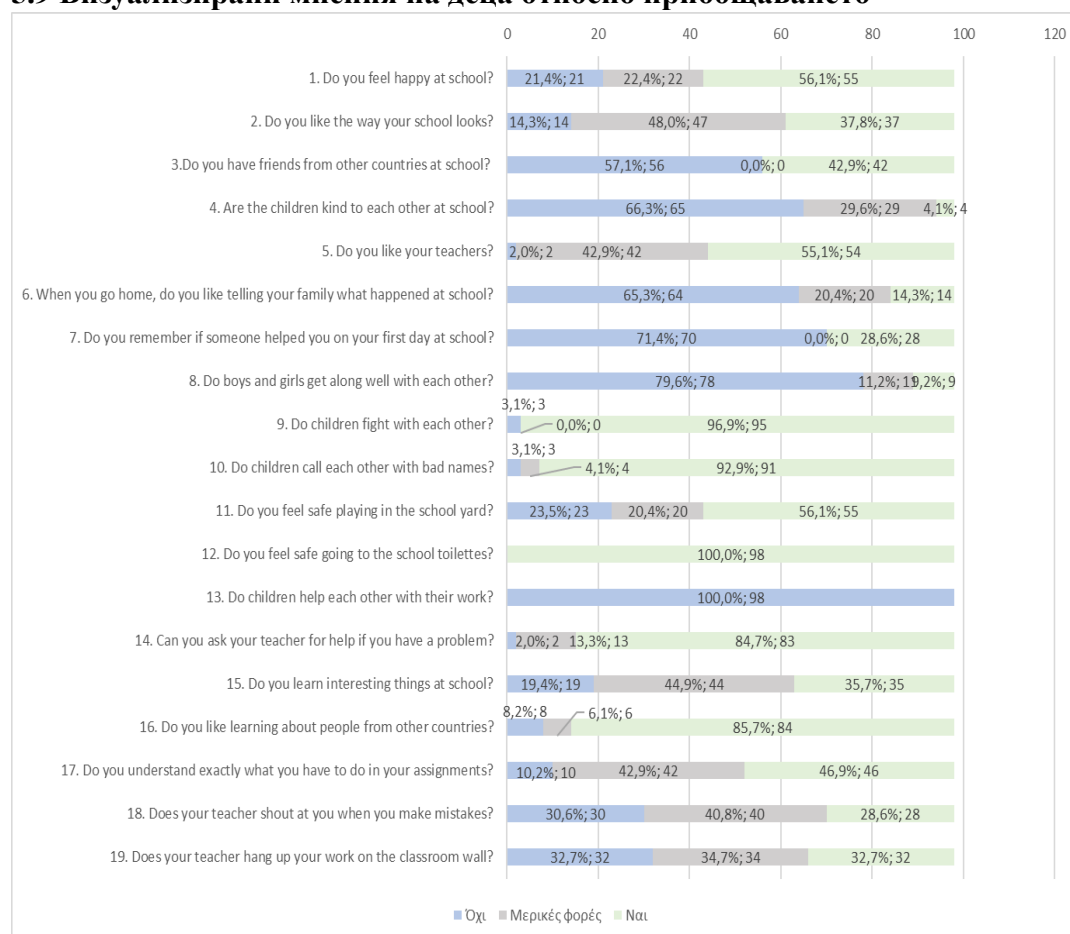
5.8 Връзка между включване и други променливи

Връзката между измерението на включване и останалите измерения е изследвана в последната част на анализа на резултатите, засягащи родителите. Първата част

на този преглед представя корелацията на тези променливи. Останалите констатации показват, че включването има положително въздействие върху всички положителни измерения и отрицателно въздействие върху измеренията с негативен контекст. Установено е, че включването е математически представено в модела:

$$\text{Включване} = -0,490 \cdot \text{Хиперактивност} + \text{Социализация} - 0,165 \cdot \text{Интернализация} + 3,350$$

5.9 Визуализирани мнения на деца относно приобщаването

Както показват резултатите, има по-високо ниво на съгласие в елементите: децата се бият помежду си (N=95, N%=96,9%), наричат се с лоши имена (N=91, N%=92,9 %), момчетата и момичетата се разбират добре помежду си (N=9, N%=9,2%), обичат да учат за хора от други страни (N=84, N%=85,7%) и ако имат проблем, могат да помолят своя учител за помощ (N=83, N%=84,7%).

5.10 Резултати от качествените данни

Систематичното наблюдение без участие, проведено в хода на настоящото изследване, доведе до конкретни качествени резултати. За да се проследят и разберат точно промените, настъпващи във взаимодействието между децата, с и без имигрантски произход, както и с техните учители, резултатите се представят на седмична база.

През първата седмица (11 март) и втората седмица от интервенцията (14-18 март) се наблюдават затруднения в интерактивността на децата. По-конкретно, децата показват по-голямо предпочитание и участие в индивидуални, а не в екипни дейности и по този начин тяхното взаимодействие е много ограничено.

Трудности в интерактивността на децата се наблюдават и през третата седмица от провеждането на авторската образователна програма (21-25 март). Децата демонстрират предпочитание към отборни игри, но с връстници от същия произход. Всъщност децата формират два отделни отбора от имигрантски и местни деца, така че в резултат на това те не развиват много контакт помежду си. Интерактивността между децата и техните учители също показва някои трудности, особено когато децата с имигрантски произход показват колебание в обръщането към учителите.

По време на четвъртата седмица на интервенцията (28 март-1 април) става ясно, че има по-малка степен на трудност във взаимодействието на децата, но само в експерименталната група. Децата от имигрантски и неимигрантски произход започват да изпълняват общи екипни дейности. Въпреки това, тези дейности довеждат до каране и лош разговор на децата помежду си и в същото време показват проблеми при регулирането и изразяването на чувствата си.

На петата седмица от интервенцията (4-8 април) тези трудности в интерактивността на децата като че ли отшумяха. Критичната точка в тяхното поведение се отнася до регулирането на емоциите им. Децата успяха спокойно да изразят как се чувстват, особено когато се почувстваха зле и спряха да се карат с връстниците си. Има определено подобрене и в начина, по който те взаимодействат с учителите.

На шестата седмица от интервенцията (11-15 април) децата продължават своята интерактивност, като участват в групови дейности. Положителният аспект, наблюдаван през това време, е увеличаването на участието сред децата с имигрантски произход.

През седмата седмица (3-6 май) има положителна интерактивност между деца с и без мигрантски произход. Децата разговарят помежду си и проявяват интерес да получат информация за културния произход на своите съученици.

През седмица номер осма (9-13 май) положителната интерактивност между децата продължи, като децата участват в екипни игри, проведени като част от интервенцията. Дори деца с мигрантски произход показват голямо доверие на своите учители.

През деветата седмица (16-20 май) има забележимо развитие в умението на децата за адаптация. Започват да участват в групови дейности без да правят разграничения и без насърчаване на учителите.

През седмица номер десет (23-27 май) децата в своите дискусии използват положителни коментари, за да говорят за своето училище и дейностите, извършвани в него.

През единадесетия ден (30 май – 3 юни) децата с мигрантски произход започват свободно да обсъждат произхода си и не получават негативни коментари от съучениците си.

През дванадесетата седмица (6-10 юни) децата участват в едни и същи групови дейности и успяват сами да изгледят различията си и да разрешат проблемите си.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Оценяване на програмата

Всички деца (с и без имигрантски произход) имат известни затруднения преди да започнат програмата. Въпреки това, след приключване на експерименталната програма, положителни промени са очевидни при всички деца (с и без имигрантски произход). Това означава, че интервенцията е успешна. Има положителни ефекти в експерименталната група, която показва значително намаляване на скалата на конфликта и значително увеличение на скалата на сигурността.

След приключване на експеримента се наблюдава повишаване на положителните нагласи към културната другост. Повечето деца съобщават, че имат приятелски отношения с връстници от различен културен произход. Освен това е необходимо да се подчертае, че възгледите на децата за приобщаването са по-положителни от тези на техните родители. Родителите без мигрантски произход са по-положително настроени към включването в сравнение с родителите с мигрантски произход.

Учителите показват най-положително отношение към приобщаването в сравнение с децата и родителите. Учителите, участвали в изследването, подчертават, че след експерименталната програма благополучието и включването на децата в структурирани дейности и дейности със свободен избор са се подобрили. Интервенцията довежда до постигане на една от основните цели, а именно активното включване на тази група деца в детската градина. Децата с мигрантски произход развиват положителни чувства и възприятия за училище, докато тяхното благополучие и включване са подобрили. И накрая, експерименталната програма е особено ефективна, тъй като облагодетелства и деца без мигрантски произход.

Потвърждение на хипотезите

Първата изследователска хипотеза се отнася до това, че експерименталната програма с физическо възпитание и дейности на открито може да допринесе за създаването на положителна среда в детската градина/училище, която ще предложи сигурност, приемане на културното многообразие и положително възприемане на детската градина/училище както за

децата с мигрантски произход и на децата без. Тази хипотеза е потвърдена, като се показва, че интервенцията е допринесла за засилване на приобщаването на деца с мигрантски произход и деца без мигрантски произход.

Втората изследователска хипотеза се отнася до ефектите от експерименталната програма върху емоционалното развитие на деца с и без имигрантски произход. Тази хипотеза е потвърдена, като се показва, че засилването на физическото възпитание и дейностите на открито води до развитие на саморегулация, самосъзнание и емпатия на всички деца, независимо дали имат мигрантски произход или не. Направените статистически анализи показват укрепването на тези умения след края на интервенцията.

Третата изследователска хипотеза засяга ефектите от експерименталната програма върху социалното развитие на малки деца с или без мигрантски произход. Хипотезата е потвърдена, като се показва, че физическото възпитание, насочено към приобщаване, води до развитие на социални умения като социални взаимодействия, сътрудничество и адаптивност. По същество децата, които са участвали в експеримента, подобряват социалните си умения, които са необходими градивни елементи на успешното включване.

Четвъртата изследователска хипотеза се отнася до ефектите от експерименталната програма върху поведенческите проблеми на децата. Проучено и доказано е, че физическото възпитание и дейностите на открито, които са насочени към приобщаване, водят до намаляване на поведенческите проблеми сред децата с и без имигрантски произход.

Петата изследователска хипотеза се отнася до експерименталната група и по-специално ефектите от експерименталната програма върху благополучието и включването на децата, независимо от наличието или неналичието на мигрантски произход. Хипотезата е потвърдена, като се показва, че децата, участвали в интервенцията, показват по-високо благополучие и включване от тези в контролната група.

Ограничения и бъдещи изследвания

Първото ограничение се отнася до продължителността на програмата. Проведеният експеримент не е дългосрочен, което довежда до ограничено време за установяване на всички ценности на приобщаването в детската градина.

Второто ограничение е, че в изследването са участвали само две детски градини, които са в една и съща градска зона. Предлага се провеждането на съответни експериментални изследвания с участието на повече детски градини от различни части на град Атина. Следващото ограничение е свързано с инструментите за събиране на данни. Интересен подход би бил да се използват повече качествени средства за децата, за да се получи цялостна картина по отношение на техния опит и възприятия на приобщаването. И накрая, предлага се да се приложи експериментална програма, в която повече дейности ще се изпълняват в обществени открити пространства на общността. По този начин би могло да се засили и приобщаването.

Финални заключения

В експеримента е заложено на физическо възпитание и дейности на открито с деца в предучилищна възраст, което води до положителни резултати в приобщаването както на децата с мигрантски произход, така и на тези без.

Приложената програма е сметена за ефективна, тъй като довежда до формиране на положителни нагласи, укрепване на безопасността и сътрудничеството. Децата, които участват в програмата, развиват положителни възприятия и чувства към детската градина/училището, приобщаването, разнообразието и своите връстници. Това означава, че интервенцията довежда до формиране на необходимия училищен климат, свързан с приобщаващото образование.

И накрая, приложената програма е ефективна, защото доведе до подобряване на благополучието и включването на всички ученици. Потвърждението на предположенията по-горе подчертава ползите от физическото възпитание и дейностите на открито за приобщаването на деца с мигрантски произход в детската градина. Всички деца и най-вече тези, които се третират от училищната общност като „чужди“, имат нуждата да се окажат в условия, които насърчават взаимодействието между тях, изпитвайки атмосфера на приемане и сигурност от своите връстници и от групата на учителите. В разработената и реализирана програма има опити за осигуряване на такава атмосфера, както и за нейното популяризиране в цялата детска градина. Като изследовател се опитах да изградя положителна връзка с всички деца и да общувам с учителите, за да успея в приобщаването. Считам, че фокусът върху

тези фундаментални концепции за включване действа положително в потвърдението на предположенията и като резултат в успеха на програмата.

ПРИНОСИ НА АВТОРА В ОБЛАСТТА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Като резултат от научния преглед на библиографията, както и при планирането, изпълнението и анализа на експерименталното изследване, могат да бъдат очертани следните приноси на автора:

1. Събрани са, проучени са и са обработени съвременни теоретични и изследователски достижения, които показват важната роля на приобщаването и межкултурното образование в съвременните образователни системи по света.

2. Изтъкнато и доказано е значението на приобщаването и използването на психопедагогическия подход за приобщаване в детските градини. Според проучените данни дейностите по физическо възпитание и дейностите на открито могат да бъдат средство за прилагане на психопедагогическия подход към приобщаването в предучилищното образование, а настоящият дисертационен труд допринася за това как тези дейности могат да бъдат приложени в детската градина именно по посока на приобщаването.

3. Разработена е уникална авторска образователна програма за приобщаване на деца с и без мигрантски произход, базирана на физическо възпитание и дейности на открито, която влияе положително върху психическото им състояние.

4. Подбрани, адаптирани и обхванати в система са изследователски инструменти за измерване на приобщаването при децата, посещаващи детска градина.

Успяхме да изпълним целите и задачите на нашето изследване. Можем да потвърдим, че успешно изпълнихме всички наши първоначални намерения и с радост ще потвърдим, че сме доволни от резултатите и резултатите, които регистрирахме. Авторът на дисертацията се съгласява да носи отговорност за проектирането и изпълнението на тази теза и изследването, като се вземат предвид принципите на валидност и надеждност, които съпътстват емпиричните научни изследвания.

Дисертационният труд е написан с подкрепата на проф. д-р Розалина Енгелс-Критидис.

АВТОРСКИ ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

- Ntouska, V. (2022). The transition from a teacher-centered approach to constructivism in physical education interaction via ICT. In R. Engles-Kritidis (Ed.), *Anniversary National Scientific forum with International Participation, 140 years Preschool Education in Bulgaria: Achievements and Horizons*. (pp. 372-384). Sofia 23 & 24 June 2022. Sofia: "St. Kliment Ohridski" University Press. ISBN: 978-954-07-5471-0
- Ntouska, V. (2022). The role of physical education in kindergarten in the context of intercultural pedagogical interaction. In M. Krumova (Ed.), *Proceedings of a Scientific Conference: EDUCATION AND ARTS: TRADITIONS AND PERSPECTIVES, 2022, Proceedings of the Third Scientific-Practical Conference* (pp. 996-1003). Sofia 10-11 November 2022, Sofia:"St. Kliment Ohridski" University Press. ISSN 2738-8999
- Ntouska, V. (2022). Intercultural Education Via Physical Education in Preschool: The Greek Case. In *Proceedings of a Scientific Conference: EDUCATION AND ARTS: TRADITIONS AND PERSPECTIVES, 2023, Proceedings of the Fourth Scientific and Practical Conference* (pp.795-802), Sofia, 27-10-2023, Sofia:"St. Kliment Ohridski" University Press. ISSN 978-954-07-5061-3.
- Ntouska, V. (2022). Dance as an Intercultural Approach in Physical Education: A Pedagogical Situation in Preschool. In *Proceedings of a Scientific Conference: EDUCATION AND ARTS: TRADITIONS AND PERSPECTIVES, 2023, Proceedings of the Fourth Scientific-Practical Conference* (pp.803-810), Sofia, 27-10-2023, Sofia:"St. Kliment Ohridski" University Press. ISSN 978-954-07-5061-3.
- Ntouska, V. & Engels-Kritidis, R. (2022). Inclusive Intercultural Approaches in Preschool Education. In M. Krumova (Ed.), *Proceedings of a Scientific Conference: EDUCATION AND ARTS: TRADITIONS AND PERSPECTIVES, 2022, Proceedings of the Third Scientific-Practical Conference* (pp. 988-995). Sofia 10-11 November 2022, Sofia:"St. Kliment Ohridski" University Press. ISSN 2738-8999.